

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVI. évfolyam 180. szám
2012. február

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
– hívtottan és hívtatlanul – mindenkit szeretettel vár
a Budapest V., Semmelweis utca 1–3., I. emeleti Bartók terembe

---

Allelujaversek

Örmény kódexlap

„Alleluja (3x). Most bocsátd el szolgálodat, Uram, szavad szerint békességben, mert látta szemem a Megváltódat, Istenem.”*

Evangéliumi eseményt ünneplünk február 2-án (Lk 2,22–32). Az ünnep magyar neve: Gyertyaszentelő Boldogasszony, a görög katolikus naptárban: a Találkozás ünnepe. Kis közösség alakul ki a jeruzsálemi templomba behozott kised Jézus körül. Ott van az édesanyja, Mária és nevelőapja, Szent József, de ott van két másik szent, akiket a próféták közé sorolhatunk: Simeon – akinek ajkairól hangzottak el az idézett evangéliumi szavak – és Anna, Fánuel leánya. Önkéntelenül Jézus – a későbbi – azon szavaira gondolunk: ha ketten-hárman összejönnek az Ő nevében, közöttünk van.

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006. 137.o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

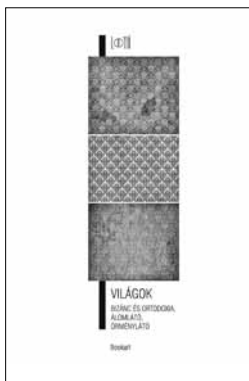
Béres L. Attila

Irodalmi utazások a klubban

A Fővárosi Örmény Klub tizenhetedik évének első klubdelutánján a klub háziasszonya, dr. Issekutz Sarolta mutatta be a rendező Fővárosi Örmény Önkormányzat, valamint a támogató Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület marosvásárhelyi vendégeit. Erdélyi barátaink vetítéssel és beszélgetéssel egybekötött könyvbemutatóját *Kali Kinga* író, antropológus – aki többet van itthon, azaz Budapesten, mint otthon – szervezte. Őt és *Vida Gábor* író, a marosvásárhelyi *Látó Szépirodalmi Folyóirat*, illetve a bemutatóra hozott *Világok* (Bizánc és ortodoxia, ÁlomLátó, ÖrményLátó) című *Látó*-antológia szerkesztőjét szeretettel teli taps köszöntötte. (A huszonegy éves *Látó* folyóirat nemcsak Erdélyben, hanem Budapesten is, az Írók boltjában, valamint az interneten is megtalálható.)

Vida Gábor az antológia kapcsán arról beszélt, hogy az utóbbi néhány évben bizonyos könyvek, lapok kulturális tartalmi a napi aktualitásból kicsúsznak és elvesznek – amint mondta, belekerülnek egy „digitális temetőbe”. A *Látó* prózai szerkesztőjének sikerült megoldani azt, hogy az elmúlt esztendőben, könyv formátumban, antológiaként, jó minőségű papíron, igényes kivitelű borítóval, mintegy háromszáz oldalon megjelentessen bizonyos, már archívnek számító folyóiratszámokban közölt írásokat, amelyek a maguk idejében, 15-20 évvel ezelőtt, nagyon komoly intellektuális és szakmai közönség-visszhangnak örvendtek, viszont minden hozzáférhetőség eltűnt. Így lett az antológia egyfajta keresztmetszete e korszak (erdélyi) magyar irodalmának.

Megtudtuk többek közt, hogy mint szerkesztőnek azzal is szembesülnie kellett, mit érnek a tíz-húsz évvel ezelőtt megírt irodalmi szövegek, illetve az összeválogatott írások hogyan csatlakoz-

nak egymáshoz, más anyagokhoz, hogyan lesz ebből egységes könyv. Hogy ez mennyire sikerült, majd az olvasók fogják eldönteni. A *Világok* (Bizánc és ortodoxia, ÁlomLátó, ÖrményLátó) antológiában is mindenki megkeresi azt, ami őt érdekli, ami számára valamilyen szempontból fontos, viszont olyan, mint egy lexikon, amíg megtalálja, esetleg kiderül, hogy a kiindulás is legalább annyira fontos, mint

amiért elkezdte olvasni a kötetet.

Az antológia világoiról szól, a szerkesztő szerint a képzeletünkben, lelkünkben érintkező olyan pontokról, amely térben és időben távoliak, de a szövegek egymás mellé válogatásával kiderül, hogy mégis összetartoznak. A *Világok* antológia azt is jelenti, hogy elébe mentek annak, hogy bizonyos kulturális tartalmak szövege teljesen eltűnjön a horizontról.

A könyv harmadik részéről, az *ÖrményLátó*-ról szóló beszélgetés egy kérdéssel indult: „Mit jelent örménynek lenni Közép-Európában, Erdélyben, Ma-

Kali Kinga és Vida Gábor

gyarországon, Budapesten?” – kérdezte *Vida Gábor* szerkesztő *Kali Kingától*. Az író válaszából kitűnt, sokféle örménység létezik, amelyet az antológia a diaszpóra-örménységen keresztül hivatott bemutatni. A vendégszerkesztő az antológiában megjelent írások kapcsán kiemelte *Antonia Arslan Pacsirtavár* című regényének részleteit *Király Kinga Júlia* fordításában, *Rachel Goshgarian* elemzését a perzsa-iszlám hatásokat tükröző középkori örmény irodalomról, valamint főként *Akhtamari Gergely* katolikosz *Rózsá és csalóány* című verséről, illetve *Szajat-Nova* két versét, a *Miért jövél, kis csalóány?* és az *E világon bánat nem ér* címűeket, *Zsigmond Benedek* fordításában. Szintén szólt egy nagyon izgalmas, olvasmányos történelmi tanulmányról, egy indiai történésznő, *Bhaswati Bhattacharya* írásáról, a vele kialakuló barátság már *Velencében* arra inspirálta *Kali Kingát*, hogy létrehozza az *ÖrményLátót*, amely 2008 áprilisában jelent meg végül, és amely-

Buslig Gyula

ról a Füzetekben annak idején beszámoltunk. Csemegének számítanak a könyvben *Andrej Tarkovszij* levelei az éppen börtönben ülő *Szergej Paradzsanovhoz*, ezt a levél-gyűjteményt mintegy kiegészíti *Geréb Anna* esszéje *Paradzsanovról*. A tematikus szépirodalmi korpuszban helyet kapott *Kali Kinga* antropológiai interjúja is, amelyet egy gyergyószentmiklósi örmény nénivel készített, aki elmagyarázza, mit jelent örménynek, illetve magyar-örménynek lenni.

Az irodalomról szóló beszélgetést vetített képekkel illusztrálta *Vida Gábor*, aki autóval járta végig a 8500 kilométeres örményországi, illetve anatóliai utat, és utazását amatőr képeken is megörökítette. Az anatóliai örmény altatódalok (*Hasmik Haroutyunyan* előadásában) gyönyörűen szóltak aláfestő zeneként.

A könyvbemutatóba a közönség is bekapcsolódott, a hozzászólásokból kiderült, hogy szerintük mi tartja fenn az örmény identitás tudatot az Erdélyben élő örmény közegekben, illetve az Erdélyből elszakadt örmény gyökerűeknél: véleményük szerint az egyházra, illetve a családra hárul ez a szerep.

Az örmény egyház gyergyószentmiklósi gondnokának, *Buslig Gyulának* meghatározó szavai is megerősítették, hogy a túlélési stratégia „működik”. Szerinte örményben,

az, aki gyakorolja vallását, megtartja az örmény családi szokásokat, összefog, és egy kicsit tesz azért is, hogy ő örmény is, mert akkor fennmarad a négy örmény város Erdélyben.

„Ezért fontos, hogy az egyházi búcsúkra hazamenjünk – tette hozzá a klub háziasszonya –, egyúttal meg-

A Fővárosi Örmény Klub januári közönsége

látogathatjuk az ősök fészket, és egy felejthetetlen hangulatot kapunk Erzsébetvárosban, Gyergyószentmiklóson, Szamosújváron azoktól, akik szegről-végről rokonaink.”

A januári klubest zárásaként aktuális tájékoztatók hangzottak el, és nem maradt el a pogácsa melletti gondolatcsere sem.

Ismét egy fővel gyarapodtunk

Buslig Gyula gyergyószentmiklósi közösségi tagunk 2012. január 17-én Budapest V. kerületében tette le az esküt és kapta meg magyar állampolgárságát igazoló okmányát. Jelen lévő rokonai és barátai együtt örvendeztek Vele, majd az általa hozott finom hazai házi sütemények és áfonyapálinka társaságában meghánytuk-vetettük további közös teendőinket.

M

Mit ér...

Mit ér örmény gyökerekkel bírni?

De mit ér erdélyi gyökerekkel bírni? És mit ér ugyanakkor magyarnak lenni?

Számталanszor felteszem ezt a kérdést önmagamnak, persze, szívem joga, hogy néha ebben is, abban is kételkedjem.

Hogy mi és mit ér? Issekutz Sarolta a Szongott-díj átadása révén elhangzott laudációban ezt mondta rólam: „Az erdélyi örmény gyökerek iránti ragaszkodása mind hangsúlyosabban megjelenik írásaiban.” Pont. Ennyi. Se több, se kevesebb – mert ez bőven elég. De azért hadd fűzzek hozzá egy-két megjegyzést.

1956-ban – tizenhárom évesként – egyszerűen magyarnak éreztem magam, akinek persze van bizonyos másik származása, amit

apai nagyapámtól, főként pedig Cs. Zakariás Anna nagyanyámtól hallottam, éreztem. Tudtam. (Drága nagyanyó a gyermekéveit egy szebeni apácázárda nevelőintézetében töltötte, és ott nagyon sokat sírt. Még az is elképzelhető, hogy miután sokadik gyermek volt, édesapja, Zakariás Zakariás esetleg arra gondolt, hogy a leánykája apáca lesz? Ha igen, hát hál'istennek, nem így történt.)

Édesapámtól később sok apróbb-nagyobb családi ügyet tudtam meg, többek között azt is, hogy ő maga miért nem tartotta igazán lényegesnek az örmény származást. Számára a szülőktől-rokonoktól kijelölt nőstülés, az örmények között korábban megszokott rokon házasság elriasztó volt. 1940-ben, vagy 41-ben – kézdivásárhelyi lévén – ünneplő

ruhának székely zekét és harisnyát varratott magának, a harisnya persze, fehér abaposztóból volt. De az örmény nagycsalád történeteit azért elmesélte. (Egyébként érdekes apróság: 1988. július 26-án, Anna-napon hajnalban halt meg, és – a jelenlévő orvos tanúbizonyossága szerint – az utolsó szava egy felkiáltás volt: „édesanyám!”)

Amikor 1966-ban, huszonhárom évesen Lengyelországba mentem jó kilenc évre, akkor közép-európainak éreztem, tudtam magamat: nemcsak egy érzelmileg-lelkileg közel álló másik, közép-európai népet, nyelvet, kultúrát ismertem meg, hanem megtanultam kissé kívülről szemlélni saját, magyar dolgainkat. Ez sokat változtatott, segített abban, hogy kialakuljon kritikizmusom minden iránt, ami elfogult, ami csupán egyoldalú szemléletmódot, vagy nemzeti szindiszón-állást jelent.

A nyolcvanas évek elején – tehát negyven éves korom táján – kezdett el dolgozni bennem igazán az örmény örökség, az a hangsúlyozott tudás, hogy hiszen én mindennel együtt örmény (pontosabban: örmény is) vagyok.

Ekkoriban kezdtem el sokkal erősebben érdeklődni saját, apai felmenőim, a kiterjedt család és rokonság élete, kultúrája iránt. Hála Istennek, még viszonylag idejében. Öregedő s egyre inkább betegeskedő édesapámmal pedig sokat beszélgettünk Erdély, a székelység, az ottani (szórvány) örménység dolgaírói. Miután ő meghalt, mindez többszörös erővel tört fel belőlem. Úgy éreztem akkor, hogy letéteményese vagyok valaminek, aminek nem szabad elvesznie, ami nem merülhet feledésbe, jó és rossz oldalával együtt.

Talán 96-ban történt, hogy betévedtem a Semmelweis-utcába, az örmény kiállításra, ahol megláttam egy arany, cizellált örménykeresztet. Ott találkoztunk Saroltával, s elmondtam neki, hogy mennyire saj-

nálom a mi, családi örménykeresztünket, amely ugyancsak áttört, cizellált arany volt, brillekkel kirakva, közepén egy szépen csiszolt gyémánttal, s amelyet – talán 1958-ban – édesapám kényszerből magánzálogba adott. Aztán, amikor érte ment, még határidőn belül – akkor közölte vele a kárposztos, hogy „elkelt”... két rekamiéért, hogy apámnak és anyámnak legyen végre min aludnia, s ne egy II. világháborús vaságyon töltsék éjszakáikat. (De hát ez egy másik történet.)

A találkozás a tárggyal, a léggörrel további ösztönzést adott. Ennyi, amit – a saját, apró, fájdalmas emlékeim mellett – el akartam mondani.

Tehát mit ér örmény származásúnak, erdélyinek, magyarnak lenni?

Először is: tulajdonképpen ugyananyit, mint kirgiz-oroszoknak, német származású franciának, vagy eritreai etiópoknak lenni. Amerikai zsidóknak, fél-olasz dalmátnak lenni. Aki ugyanis – alapvetően származása révén – több kultúra letéteményese, az egyszerűen jobban megérti a világot.

Másodsor: természetes, hogy aki megvet mást, mert ilyen, olyan, amolyan vér folyik az ereiben, az valószínűleg kissé eltévedt ember.

Harmadszor pedig: ha valaki több kultúra (rész-kultúra) letéteményese, az eleve jobban megérti a másikat, a harmadikat... Kicsit olyan ez, mint a közkeletű mondás: ahány nyelvet tudsz, annyi ember vagy. Pontosan! Ahány kultúrában csak valamelyest is tájékozódasz, mozogsz – uram bocsá' ismered – annyi világ a tiéd!

Ilyen egyszerű. Ilyen bonyolult.

És hogy én miért vagyok örmény gyökerű erdélyi magyar? Azért, mert édesapám, nagyapám s legfőképpen nagyanyám erre (erre is) tanított. Ez viszont valóban ilyen nagyon egyszerű!

dcs

Végre sikerült!!!

Az örmény önkormányzatok megalakulása óta – 17 éve – harcolunk azért, hogy a nemzetiségekről szóló jogszabályokban, s a gyakorlatban a politika elismerje és deklarálja a hazai örményiség magyar anyanyelvűségét is az örmény anyanyelvűség mellett. Hosszú éveken keresztül ezért nem kaptunk támogatást pl. a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségeért Közalapítványtól, sőt ezen az alapon lehetőség volt a hazai örmény közösséget megosztani, gyakran elriasztani, és lehetőség volt a médiában ócsárolni és kipellengérezni bennünket, és még az etnobiznisz vadjával is illetni.

A 2012. január 1. napján életbe lépett s a Magyar Közlöny 154. számában megjelent *A nemzetiségek jogairól* szóló 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségi nyelvhasználatról az alábbiak szerint rendelkezik:

„22.§ (1) E törvény értelmében nemzetiségek által használt nyelvnek számít a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma/cigány (romani, illetve beás), (a továbbiakban együtt: roma), a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán nyelv, továbbá a roma és az örmény nemzetiség esetében a magyar nyelv is.” (Szerkesztői kiemelés)

A törvény ezzel elismerte, hogy a magyar örmények jelentik a több mint 100 éve itt élő örményiséget, amely egyébként a törvény szerint szükségeltetik ahhoz, hogy valaki örmény (és más) nemzetiségnek mondhasa magát. Most már senki sem tehet különbséget örmény és örmény között az anyanyelvűség kérdésében, s különösen nem a hazánk-

ba újonnan betelepült örmény, illetve más anyanyelvű, de örmény származású honfitársaink, mint ahogy azt eddig tették.

Örömmel fogadtuk és fogadjuk be magunk közé azon örmény származású „testvéreinket”, akik ugyanúgy „testvéri” tiszteletben tartanak bennünket, mint mi őket. Akik nem így viselkednek velünk szemben, azok nem méltóak hazánkban az „örmény nemzetiségű” jelző viselésére.

A mi őseink Kárpát-medencei betelepítésétől számított kb. három és fél évszázad szükségyszerűen elmosta őseink örmény anyanyelvét, de örmény kulturális kötődésünket nem. Töretlenül tettük a dolgunkat a nagy ellenszélben is, most már felszabdaltan tesszük tovább, ahogy kell.

A törvényi megerősítés után reméljük, hogy a hazai örmény közösségben és a médiában is nyugvópontra jut végre az ellentét az örmények anyanyelvűsége kérdésében.

dr. Issekutz Sarolta elnök
Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület,
Fővárosi Örmény Önkormányzat,
Bp. Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat

*

Hálás köszönetet szeretnék mondani mindazon személyeknek, szervezeteknek és önkormányzatoknak, akik vették a fáradságot és javaslatot tettek – személyemet megjelölve – a 2011. december 16-án a parlamentben átvett – Magyarország miniszterelnöke által adományozott – Kisebbségeért Díj Hazai Kisebbségért Tárgozat elismerés odaítélésére.

dr. Issekutz Sarolta

Kali Kinga

A *Hájr Méhr* vetítése a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaságnál

2011. október 22-én sor került *Hájr Méhr* című, gyergyószentmiklósi örményekről szóló dokumentumfilm levetítésére Kolozsvárott, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarának Néprajz és Antropológia Tanszékén megrendezett szakmai napok keretében – mely kiutazást és vetítést a Fővárosi Örmény Önkormányzat támogatta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület lebonyolításában.

A két napig tartó szakmai rendezvény első napján, az október 21-én szervezett néprajzi konferencián az egyetemen tanító néprajz és antropológia szakos tanárok, vendégtanárok, valamint frissen végzett és végzős néprajzosok, antropológusok adtak elő különféle izgalmas néprajzi témákban – a nap főtémája a kolozsvári (romániai magyar) néprajzkutatás és néprajzkutatás története volt. A második nap programja viszont az egyetemen végzett és elszármazott, illetve már más szakmákban (is) működő, egykor néprajz szakra járt „véndiákokat” gyűjtötte egybe, szintén szakmai célzattal – s mint várható volt, e nap műsora kevésbé volt szigorúan tudományos, mint az előző napi konferenciáé: így a *Hájr Méhr* vetítése is e második néprajzos nap keretében zajlott. A tanszéki néprajzos napok szervezői a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke, a Kriza János Néprajzi Társaság, az MTA Kolozsvári Akadémiai Bizottságának Néprajzi és Antropológiai Szakbizottsága, valamint az Erdélyi Múzeum Egyesület Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi

Szakosztálya voltak. Ennek megfelelően a konferencia a Bölcsészkaron zajlott, míg a másnapi találkozó részben ugyan ezen a helyszínen, délután pedig a hangulatos Kriza János Néprajzi Társaság székében folytatódott.

A *Hájr Méhr*t ez utóbbi helyszínen vetítették, így meghitt légkör alakulhatott ki a vetítés utáni beszélgetésre – különösen, hogy a vetítést megelőzően kis fogadást is tartottak az egybegyűlt néprajzosoknak, melynek kínálatából nem hiányzott a jóféle erdélyi szilvapálinka sem; s csak ezután vette kezdetét, igen jó hangulatban, a délutáni szakmai program, dr. Pozsony Ferenc akadémiai székfoglaló előadásával, a *Székelykapuk szimbolikus mezőnyben* című, vetített képes előadással. Ezt követően, rövid mezőiségi népzenei intermezzo után, egykori kolozsvári néprajzos diákok, illetve a néprajz tanszéken tanító tanárok könyveinek bemutatásával folytatódott a műsor – a hangulat tetőfokára hágott, mire a programban az esti filmvetítéshez érkeztünk. Valami 50 fő körüli hallgatóság volt kíváncsi a néprajzos-antropológus szakmai berkekből a dokumentumfilmre, és vetítés után lassacskán kialakult egy kellemes szakmai beszélgetés is, értő hallgatósággal. Kezdetben a néprajz tanszék vezető tanárai kérdeztek, és főleg a nyelv-problematika körül forogtak a kérdések: szerencsére, mondhatnám, mivel egy-egy kérdés-tömbhöz így kiselőadás formájában kapcsoltnak adhattam képet nagyvonalakban a mai magyar-örmény identitásról Er-

délyben és Magyarországon – mely valószínűleg a néprajz szakon oktatott *Erdély népei* egyetemi kurzus nem igazán tárgyalja, hiszen mindössze az egykori örményekről ad bővebben számot. Elhangzott imígyen, hogy hiába az országhatár, ez egy transznacionális magyar-örmény közösség – szó esett a diaszpóra mibenlétéről is. A pozicionális identitás részletesebb felvezetése után röviden kitértem a rendszerváltás utáni örmény identitáskeresésre is, arra, ahogyan a Szovjetunió szétesése után Örményországból érkező betelepülők hatására újra kellett fogalmazódnia közösségi szinten is az örmény mivoltnak, a magyar-örményeknek újra kellett definiálniuk önmagukat – és mindez különösképpen és hatványozottan sürgős volt a kisebbségi törvény kimondása után, valamint az ezzel közösségi szinten bekövetkezett változásokat (sőt szakadásokat) követően. Érintőlegesen számot adtam az egykori, a 19-20. század fordulóján végbement szamosújvári *armenista* törekvésekről, illetve a mai örményközösség-építő stratégiáról, amelyet kutatásaimban *neoarmenizmus*nak neveztem (a történész Pál Judittól függetlenül, aki hasonló logikával dolgozva szintén így nevezi meg a jelenséget egyidejű munkáiban), s mely mozgalom ugyanazt a ha-

gyományt folytatja, mint egykor Szongott Kristóf és az *Arménia magyar-örmény havi szemle*, meg annak értelmiségi köre.

A kolozsvári vetítés nem csupán jól sikerült, de még jó néhány örvendetes szakmai hozadéka is volt – például antropológus-filmesként részt vehettem az október végén megrendezett, neves nagyszabású *Astra Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztiválon*; mely filmfesztiválon az antropológiai dokumentumfilm szakma nagyjai adtak elő a dokumentumfilmzés hogyanjáról, és ahol igen izgalmas szakmai kerekasztal-beszélgetéseken volt alkalmam tanulni, tapasztalni; mindemellett pedig az itt vetített, 30 különböző országból szakértő szemmel összeválogatott 100 remek dokumentumfilm közül csemegézhettem a fesztivál egy hete alatt.

A kolozsvári néprajzos nap keretében megtartott vetítés még azért is volt nagy élmény számomra, mert főleg az egykori néprajzos tanáraink kérdeztek a beszélgetésen, és olyan jól átgondolt, sokrétű kérdéseket tettek fel, amelyekre nekem nemcsak, hogy kiselőadás formájában lehetett válaszolnom, de utólag tovább is gondolhattam némely kérdéseket, így további kutatásaimban is segítettek (és segítenek továbbra) – köszönet mindezekért a támogatóknak.

Felhívás

Megjelent az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 17. kiadványaként az *ARMENIA magyar-örmény havi szemle* (Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: Szongott Kristóf, Szamosújvár) 1887-1907 évkönyvei, azaz közel nyolc és félezer oldal digitalizálva, DVD-n. Keresse az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadónál.

Olvashatók a www.magyarorrmeny.hu honlapon az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek archív számai már majdnem teljes terjedelemben. Keresse és olvassa, mert belőle sok információt szerezhet, ismerhet meg. Ismerje meg a múltat, de a nem rég történt eseményeket is.

Szerkesztőség

Bálintné Kovács Júlia rovata

Erdélyi örmény gyökerűek a magyar színházi életben régen és ma (6. rész)

Dr. Kötő József színháztörténész
(2. rész)

Jakabffy Dezső rendkívül fontos személyiség egy olyan korban, amikor létkérdés volt a magyar színháznak a talpon maradása, a két világháború közötti időszakban, amikor önelntartásra volt ítélve a színházunk, amikor meg kellett keresni a betevő falatját és ennek ellenére kultúrát és értéket tudott teremteni. Nos, ebben a mozgalomban, ebben a színházi körben volt rendkívül fontos szerepe Jakabffy Dezsőnek, aki hallatlan tehetség volt, hogy csak egyetlen példát mondjak erre: mikor pályája kezdetén Berlinbe ment tanulni Reinhardt Pesten a Beketov Cirkuszban az Ödipusz királyt rendezte, akkor Jakabffy Dezsőt vette maga mellé segédrendezőnek. Ő mindezek ellenére vállalta az erdélyi sorsot és hazajött az előbb említett körülmények közé színházi.

Miért nagyon fontos a szerepe? Mert ő ezzel az európai jártassággal behozta a korszerű szellemiséget az erdélyi magyar színházba, például ő volt az, aki hangsúlyozta, hogy a korszerű színháznak az apostola tulajdonképpen a rendező, és ő az, aki harcolt a rendezői munkakör önállóításáért. „Egész embert kíván külön-külön ez a két mesterség” vallotta. „Magasabb szempontból kell látni a rendezőnek” mondotta Jakabffy.

Hadd mondjam el még azt, hogy a sor folytatódik, a következőkről már részletesen nem fogok beszélni, de ha a neveket említtem, és egy-két adatot hozzáteszek,

akkor egyértelműen világos, hogy az örmény származású erdélyi magyar színház hallatlan értékteremtő képességgel rendelkeztek. És ha Jakabffy Dezső után a korosztályokat sorjazzuk, ide kívánczok rögtön **Senkálzky Endre**, akiről hosszabban nem kell szólnunk, Európa legidősebb aktív színésze, könyvet írtunk róla és én úgy gondolom, hogy kevesen vannak itt a teremben, akik ne látták volna őt a színpadon, úgy, hogy róla szólni bővebben nem kell. Rendkívül fontos, hogy ha azt mondjuk, hogy a Kós Károly-féle erdélyi pszichét Tamási elevenítette meg a színpadon, akkor a két legnagyobb Tamási-színész, aki a Tamási darabok sorait testesítette meg: az a két Ferenczi testvér, **Ferenczi István** és **Ferenczi Csongor**, akik közül sajnos István már nem él, 2002-ben nagyon fiatalon elhunyt. És a sort folytathatnánk ugye **László Károlyon** keresztül, aki Sepsiszentgyörgyön él és emlékezetes alakítások sorával tette emlékezetessé nevét. Ez az örmény szellemiség, értékteremtő képesség folytonosságot biztosított és az, hogy ez a folytonosság folytatódni tudjon, hadd említsem meg azt, hogy megtisztelt bennünket jelenlétével ennek a sornak a legifjabb sarja, itt van közöttünk **Bogdán Zsolt** is, akit önök láttak színpadon, és akit én nem vagyok eléggé ékesszóló ahhoz, hogy dicsérni tudjam és érzékeltetni tudjam művészeti nagyságát, de egy mondatban csak annyit mondhatok el róla, hogy belehelyezhető abba a nagy, magas csúcsokat ostromló sorba, amelyhez hozzátartoztak

mindazok az értékeremtő örmény származású művészek, akikről az imént szoltam. **Kirkósa Júliáról** már ejtettem néhány szót, de igazságtalan lennék, ha nem mondanám el – ha már az operajátszás vonulatáról beszélünk –, akkor még egy nagyon tiszteletreméltó és hallatlan értékes művészi produkciókat felmutató operanékesnőről kell szólnunk: **Antal Annamáriáról**, aki Tordáról származik, és akinek biztos sok kiváló alakítása él a tisztelt hallgatóság emlékezetében. Én itt meg is állnék, nagyon rövid az idő, de önök is ta-

paszthalhatják, hogy csak így kapásból órákig lehet regélni róluk. Én azzal zárnam mondandómat, hogy hajtsunk főt az örmény származású művészek teljesítménye előtt és köszönjük meg azt, hogy Erdély magyar kultúrája erre a szintre emelkedett hozzájárulásuk révén is. Köszönöm.

(A színháztörténész említette művészek egy részéről már eddig is írtunk a Füzetekben, és a továbbiakban is mindenikük életpályájának bemutatására visszatérünk. A rovat gondozója, BKJ.)

Józsa Miklós

Csávossy György új könyvének lapozgatása közben

Csávossy György, a rendkívül sokoldalú alkotó, nemzetközi hírű borász, a Magyar Bor Akadémia örökös tagja, a kiváló pedagógus, a jeles költő és író ismét meglepő olvasóit egy szép kötetel. Az Őszi utakon* című tetszetős külsejű, vaskos kiadvány válogatás a több mint fél évszázados költői-írói életmű legjobb versei, esszéi, színművei közül.

A nyolc ciklusra tagolt, nyolcvanöt költeményt magába foglaló versválogatás motója a kötet címadó verse: „Őszi utakon, lágy szőnyegen járok, / vetett ágy már az avarral telt árok, / a naplemente rőt leplekre várok, / s árnyékká válnak zárt földi hátrók”, mely megüti a 1956–2010 közt írt versek alaphangulatát. Ezt variálják a változatos tematikájú szebbnél szebb, veretes, Lászlóffy Aladárt parafrazálva „Csávossy-hangulatú” költemények. Tájélmény, a hit-

ves iránti szeretet és ragaszkodás, az erdélyiség versei, a borversek, a hit versei mintegy keresztmetszetet adnak a költői életmű egészéről, tematikai-művészi jellegzeteségeiről, azok módosulásáról.

A borról írott két esszé, amelyek Kölcsey *Parainesis*-ét juttatták eszembe, a szerző gazdag élettapasztalatából ad ízelítőt. „Szeresd a bort, az egyetlen italt, mely méltó lett arra, hogy a Megváltó vérévé változtassák. A bor ezáltal üdvösség le-

* Őszi utakon. Versek, esszék, színművek, Gloria Könyvkiadó, Kolozsvár, 2011. A kötetet Király László nyugalmazott magyartanár ajánlja az olvasóknak. A fedőlapokon szereplő fotókat Dvoráček Ágoston készítette

teteményese. Megadhatja ezt a földön és biztosíthatja a túlvilágit is” – írja a mélyen vallásos lelkületű író *A bor szeretetében*. „A tudatos borivó bölcs ember. Tudja, hogy a boldogság csak elmúltával válik igazán meghatározhatóvá” – olvasom *A bor bölcselete* című esszében.

Az eddig megjelent és részben bemutatott tizenkét Csávossy-színmű közül a kötet a *Patkánysíp* és az *Üllő és kalapács között* című történelmi drámákat, az *Ilonavár* című zenés mesejátékot, az *Édes méreg* című vidám anakrónikát, valamint a *Borünnep Thébában* címet viselő, versbe szedett, rendkívül szellemes cselekményű és rímtechnikájú „vidám mitológizációt” tartalmazza.

A három felvonásos, szívet és lelket gyönyörködtető zenés mesejáték, az *Ilonavár* olvasásakor Gyulai Pál *Az óriásleányka* című költeményének sorai jutottak eszembe: „Szép Torda vármegyében, Szentgyörgy határinál / Óriáslak hajdában: Torockó vára áll. / E fényes, büszke várnak most csak romját leled. / Lakói merre vannak? Hiába kérdezed.”

Csávossy György gazdag történelmi, irodalmi, néprajzi, népnyelvi ismeretei, írói fantáziája segítségével ismét benépesítette a hajdani büszke várat, csipkerózsika álmukból életre keltette lakóit. A darab előszavában a szerző megjegyzi: „Az *Ilonavár* című mesejátékban a történelmi adatok csupán laza támaszpontok.

A mese a műfaj öntörvénye szerint alakul regényes szerelmi történeté”.

Néphagyomány és történelem harmonikus összekapcsolásával sikerült olyan mese-hangulatot teremteni, amely felidéz a második tatárbetörés (1285) korát és a tündérmesék csodálatos világát. E talajon bontakozik ki két fiatal egymásra találása: Thoroczka Ilona, a vajda leánya, majd édesapja halála után Ilonavár úrnője és Solymossy Nimród, a nemesi származású fiatal juhászlegény szerelmének beteljesülése.

A pergő cselekménybonyolítás, a hősök sokoldalú, árnyalt megjelenítése, a veretes nyelv, az enyhe archaizálás, a székely nyelvjárás jellegzetes kifejezései, a népdalok és saját versbetétek, a katolikus vallás liturgikus énekbetétei még hangulatosabbá, meggyőzőbbé teszik az erősen lírai töltetű mesejátékot. A gyönyörűen megrajzolt hősnő szavaiban ott van Csávossy korunkhoz szóló üzenete, erkölcsi állásfoglalása is: „Nincs ideje szépelgésnek, nem szavak, tettek váltják meg a világot (...) Életre, boldogságra születünk... (de) lehet valaki boldog, amíg mások otthona elhamvad?”

Régi, jelenlegi barátai és jövődöbéli olvasói nevében jó egészséget, munkabírást és még számos alkotó évet kívánunk Csávossy Györgynek, hogy sokáig részeshessünk a műveiből sugárzó erkölcsi és esztétikai gyönyörökben!

(2011. december 7., Szabadság)

Figyelem – időpont változás!!!

A **Fővárosi Örmény Klub márciusi klubdélután** időpontja megváltozik a 4 napos ünnep és pihenőnap miatt. Találkozunk **március 22-én**, csütörtökön du. 17 órakor a Magyarok Háza I. emeleti Bartók termében.

dr. Issekutz Sarolta

Nagy Miklós Kund

Keresztjeink

Különleges kiállításra különösen sok ember gyűlt össze vasárnap délben Marosvásárhelyen, az unitárius egyházközség Bolyai téri tanácstermében. A Dersi János-terem a város egyik sűrűn látogatott galériájaként is vonzza az érdeklődőket, a most nyitott tárlat a szokásosnál is nagyobb figyelmet érdemel. A Keresztjeink nevet viseli, és már eleve a cím is elindíthatja a fantáziát, a felkínált látvány és a keresztábrázolásokhoz társított szakszöveg pedig hosszasan marasztalja a közönséget. A megnyitón házigazdaként Nagy László lelkész, az Erdélyi Unitárius Egyház főjegyzője méltatta az eseményzámba menő rendezvényt és a kiállító Novák József rendhagyó anyagát, amelynek tárlattá szervezett bemutatásához a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület is jelentősen hozzájárult.

Az örökmozgó, rendkívül tevékeny designer, akit elsősorban címerfestőként, félezernyi címert felölelő gyűjteményéről ismer a nagyközönség, egy idő óta a keresztismeretbe, más néven sutaurologiába igyekezett elmélyülni, s ez annyira alaposan sikerült neki, hogy máris mintegy háromszáz különféle keresztet rajzolt meg, tett az érdeklődők számára elérhetővé. Ezúttal ezeknek úgy harmadrészét állított

ta ki. Önmagában is érdekes a látványuk, a hatásuk azonban úgy lett sokkal erőteljesebb, hogy a grafikát eligazító tájékoztatással látták el. Dr. Puskás Attila tanár, az említett kulturális egyesület tevékenységének meghatározó egyénisége irányításával a Bolyai Farkas Elméleti Líceum

négy diákja, *Éltető Noémi, László Tímea, Dudás Csaba* és *Szabó Attila* több hónapi munkával, igazi kutatószennvedéllyel gyűjtötte, majd sok és fontos információt közlő kísérőszövegbe tömörítette a tudnivalókat. A legfontosabbokról a vallástörténetész beszélt igen érdekesen a tárlatnyitón. Kitért a kereszt szimbólumértékére, geometrikus formáira, más sajátosságaira, kereszténység előtti, majd a későbbi történetére, égi-földi, múlt- és

jövőbeli kapcsolataira, isteni, emberi dimenzióira. Ugyanakkor diákjai és Novák József érdemeit is kiemelte.

Az ünnepi esemény hangulati töltetét vers és zene színesítette, gazdagította. *Schuller Helga* és *Éltető Noémi* Reményik Sándor illetve Babits Mihály költeményével, *Bibó Lajos* gitármuzsikával, a *Cantuale együttes* énekeivel tette emlékezetessé a szép adventi találkozást.

(*Népújóság, Marosvásárhely, 2011. dec. 20.*)

Szász Ávéd Rózsa

Évzárós évnyitó Marosvásárhelyen!

Az idő fogságában spirális pályán mozgó életünk, tevékenységünk nekilendülő és pillanatnyi megtorpanások sora – ezt tükrözi a MÖMKE első választási ciklusa is. *Dr. Puskás Attila* leköszönő elnök részletes tevékenység áttekintője az első három év megvalósításait sorakoztatta, új kihívásokat, célokat fogalmazott. Az öncélú vezetés ellensúlyozására a tagság konkrét ötletein alapuló programigény megfogalmazást szorgalmazott. Jelezte, hogy további feladatot jelent a tagság-szervezés és fiatalítás, épp mint az egyesületi életet éltető önkéntes munkavállalás. A tagság újráválasztva a leköszönő elnökséget, igaz „örmény humorrall” lehetővé tette számukra a továbbmunkálkodást, de némi huzavona után újabb munkát vállalók is jelentkeztek.

Ha „Évzáró”, akkor nézzük a múlt év „karácsonyi ajándék” csomagját!

Novák József képzőművész, a már ismert munkabírással összegyűjtött és megalkotott „Keresztjeink” kiállítással ajándékozott meg bennünket. Több, mint száz kereszt szimbólum megrajzolása valóságos szembeállítás. A kereszt-szimbólumok értelmezését *Dr. Puskás Attila* tanár szakirányításával a BFEL diákjai, *Éltető Noémi, László Tímea, Dudás Csaba, Szabó Attila* kutatómunkája egészítette ki.

Az újszerű kiállítási anyag visszafogott eleganciája, egyedisége, keresztényi mivoltunkat alapvetően átszövő kereszt-jelkép bemutatása ismeret kiegészítő, továbbgondolásra ösztönző.

Ha pedig „Évnyitó”, akkor kezdjük Társasvacsorával. Január végén, a szép

számban megjelent tagok, hozzátartozók, barátok fehér asztal mellé gyűltek. *Dr. Puskás Attila* az egyesület újráválasztott elnökének köszöntője mindenkihez szóló személyes köszönet volt,

Emléklap átadással nevesítette a kiemelkedő támogatókat. A rendezvény színvonalát *Lokodi Edit Emőke*, a Maros Megyei Tanács Elnökasszonyának személyes jelenléte emelte. Az Elnökasszony az egyesületi össz munka méltatása mellett Emléklap átadással köszöntötte *Dr. Puskás Attila* elnök, *Dr. Nagy Attila* művészeti ügyvezető, és *Szász Ávéd Rózsa* titkár munkáját:

„Köszönet és hála a 2008 óta kifejtett hathatós munkájáért, amelyet a Marosvásárhelyen élő örmény közösség kultúrája és hagyománya megőrzéséért végzett”. Feltétel nélküli odaadó munkára ösztönző elismerés.

Az élő zene, amellyel *Székely Szilárd* tanár szórakoztatta az egybegyűlteket, a bőséges, ízletes vacsora, a meghitt beszélgetések sora, tombolajáték, a *Biluska Annamária* színésznő által vezetett licit emelte az est hangulatát, nyilvánvalóvá téve a további együttlétek igényét.

Zay Éva

Történelmet ír

a „legidősebb” gyulafehérvári templomlelet

Fontos adatokkal bővül az erdélyi kereszténység korai története

Ezer körüli, vagy akár néhány évtizeddel korábbi építésű, bizáncias alaprajzú templomot tárt fel a Daniela Marcu Istrate által vezetett régészcsoporth a gyulafehérvári érseki székesegyház előtti térrészen. Az április–májusban, majd június–augusztus-

ban végzett feltárási munkálatok során felszínre került a félköríves szentélyapszis alapozása, a hajó részlegesen megőrződött északi, nyugati és déli oldalfalainak maradványai, északnyugati sarka egy falrészlettel, illetve a hajó négy központi, egykor a kupolát hordozó pillérének alapozása – számolt be a régész szakértő a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekségen tartott tegnapi sajtótájékoztatón.

Istrate a kutatási eredmények alapján tényként szögezte le: Erdély, sőt talán az egész középkori magyar királyság legrégebbi temploma bukkant a felszínre, amelyet az erdélyi Gyula, vagy az államalapító Szent István építhetett, de amely a XI. század második felére, az új római katolikus székesegyház építésének idején már romokban állt.

Áprilisban az érseki székesegyház nyugati bejáratától 24 méterre, a vár járószint-visszabontási munkálatai során egy kőkút bukkant elő. Régészeti elhatárolása során felszínre került egy felkörösves záródású apszis körülbelül hat méter-

re becsülhető nyílászöggel. A lelet régészeti vizsgálata nyomán a régész feltételezte, hogy az apszis egy X. század közepén, vagy a XI. század elején épült templom szentélye lehetett. A Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség engedélyével és

támogatásával április–májusban folytatódott további feltárása. A hajó régészeti kutatása június 12-én kezdődött, és a tervek szerint augusztus 13-án fejeződik be. A második szakaszban két észak-dél, illetve kelet-nyugat irányú szelvényt nyitottak, és azonosítani tudták az apszis oldalfalait, a hajó nyugati falának egy töredékét, valamint délnyugati sarokrészt – magyarázta Daniela Marcu Istrate. A szentélynél az alapozás, és falazatából két, 1,15 méter széles kőtömb őrződött meg. Felszínre bukkantak a hajó egykori kőpadlózatának maradványai, és négy központi pilléréből kettőnek az alapozása. A következő szakaszban az érsekség támogatásával további két szelvényt nyitottak az északi és a déli oldalon, ezekben további töredékeket találtak a hajófalakból, illetve a másik két pillér alapjai is láthatóvá váltak.

Eredmények és feltevések

A feltárások eredményeként a régész megállapította: a templom hossza kelet-

nyugati irányban 20,7, az észak-déli tengely mentén 12, falainak átlagos vastagsága 1,2 méter. A félköríves apszis nyílása a diadalív vonalában körülbelül 8, a hossz tengely mentén 7,3 méter. A hajó oldalfalai 12 méter hosszúak, középrészén négy pillér állt, amelyek feltehetőleg a kupolát tartották. Ez az úgynevezett görögkereszt alaprajzi típus a bizánci építészetre jellemző, és valószínűsíti a templom X. századi keltezését, amely ebben az esetben az erdélyi Gyula, Szent István anyai nagyapja alapítása lehetett. Ha az épület a XI. század elején készült, akkor viszont már Szent István uralkodásához köthető – részletezte Istrate.

A hajó alapozása kőből és kevés téglából készült, kötőanyagként kevés kavicsal kevert oltott meszet használtak. A nyugati és a déli oldalon az alapozáskor római falakra bukkantak, amelyeket újrahasznosítottak.

– Ez a feltárást bizonyítja, hogy az eddig ismert ún. I. Székesegyház (tehát a mai székesegyház alatti, keltezhető részletei alapján Szent László korára befejezett (?) háromhajós bazilika) előtt és az 1200 táján építeni kezdett, ún. II., azaz a mai székesegyház előtt, volt egy keresztény templom Gyulafehérváron s az előbbieknél környezetében a XI. század utolsó évtizedeiben létrejött temető sírjai már az utóbbi romjai fölötti rétegben helyezkednek el – mondta lapunknak Kovács András, a BBTE művészettörténet professzora. Ilyen értelemben nem zárható ki, hogy esetleg az erdélyi Gyula — a rendelkezésünkre álló források szerinti (II.) Gyula — azaz Sarolt atyja, Szent István király nagyapja korának, a 950-es éveknek bizánci misszionáriusai emelték ezt a templomot. A kereszténység felvétele napirenden volt a X. század végén, így (forrásokkal bizonyíthatóan is) több kísérlet is zajlott az államalapítás korában, amelyek közül végül Szent István kezdeményezése győzött – magyarázta.

Nem egyértelmű az alaprajzi forma bizánci eredete

– A templom töredékesen és esetlegesen fennmaradt részletformái nagy vonalakban az ún. görögkereszt alaprajzú, Bizáncban kidolgozott, kedvelt templomtípusra emlékeztetnek. Erről a nagyon egyszerű alaprajzról azonban nem tételezhetjük fel egyértelműen, hogy csak Bizáncból, s például nem Itáliából, Velence környékéről vagy a Balkán nyugati részéből származott, s azt sem, hogy feltétlenül a görög rítusú egyház terjeszkedésének az emléke – részletezte Kovács András. Így az általunk ismert régészeti körülmények egyelőre azt sem teszik lehetővé, hogy válasszunk Gyula és Szent István kora között. Lerombolásának körülményeiről nem rendelkezünk adatokkal – tette hozzá.

Ez a nagyon jelentős felfedezés mindenképpen cáfolja az 1970-es évek régészeti kutatásai kapcsán megfogalmazott felelőtlen és alaptalan vélekedéseket, de bizonyítja is a székesegyház épületgyüt-

tesének eddig ismert történetét. Tudományos értelmezése fontos új adatokkal gazdagíthatja az erdélyi kereszténység és az erdélyi püspökség kezdeteinek a történetét – hangsúlyozta a művészet-történész.

A XI. század közepén már nem létezett

A feltárás során több mint száz pénzérmét találtak, továbbá bronzból és valamilyen ezüstös ötvözetből készült öv- és hajcsatokot, ékszereket, többek között S-végű hajkarikákat. A tárgyi leletek egy része, így a legrégebb pénzérmék, akárcsak a legkorábbi sírok a XI. század végéről származnak, bizonyosságul annak, hogy a templom az említett század második felében már nem állt. A leletek tanúsága szerint elszórtan a XIV–XV. században is temetkeztek még a helyszínen. – A megvizsgált 400 sír fele közvetlen kapcsolatban

áll a romokkal, egyetlen olyat sem találtunk, amelyet a templom alapozása átszelt, vagy azzal egyidős lett volna – jelentette ki Istrate. Szerinte a templomot 1050 tájára már lebonthatták, az új, már a nyugati kereszténység román kori építészeti stílusában tervezett székesegyház építése idején.

Marton József egyetemi professzor, a gyulafehérvári székeskáptalan nagyprépostja kiemelte: a templom építésének idején még nem határolódott el véglegesen a keleti és a nyugati kereszténység (amint azt Kovács András is kifejtette korábban lapunknak, számtalan példa bizonyítja görög szerzetesek, apácák – például Veszprémvölgyben – jelenlétét is a Magyar Királyság területén, mint aho-

gyan bizáncias alaprajzok is feltűnnek, így Feldebrón). Marton József kiemelte: a lelet utal arra is, hogy a X. században már konkrétum volt a gyulafehérvári egyházi központ.

A kutatást a román és magyar szaktárcák is támogatják

Daniela Marcu Istrate elmondta: a feltárási felületet a modern kor számos átalakítása érintette, legtöbbit a nagyméretű gödörök ártottak. A templom állagát az 1970-es években Radu Heitel által vezetett régészeti kutakodás is befolyásolta.

Az ásást augusztus 20-a után betömmik, fölötte zöldövezetet létesítenek, a falak vonalát a felszínen jelzik ki – tájékoztatott Daniela Marcu Istrate, aki szerint az állagmegőrzésnek ez a legmegfelelőbb módja. Kovács András professzor hasonlóképpen úgy véli: betemetve megmarad az emlék, s ha lesz rá technológia, bármikor fel lehet ismét tární és be is lehet mutatni.

Szász János kanonok, az érsekség gazdasági igazgatója elmondta: a feltárás részben az érsekség finanszírozta, teljes támogatására pedig a román művelődésügyi tárca, illetve a Magyar Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium tett ígéretet. A sajtótájékoztatón jelen lévő Hegedüs Csilla, Kelemen Hunor miniszter műemlékvédelmi szaktanácsadója tényként erősítette meg a támogatás folyósítását, illetve elmondása szerint a szaktárca a további szakirányú tudományos kutatások elvégzéséhez is hozzájárul.

(Szabadság, 2011. augusztus)

Péterffy Csaba Ákos

Óda a szalonnabőrhez

Amit ROLLTON-adalék gyanánt használtam fel

*Nyomorúságom utolsó reménysége vagy
Aki a szalonnát hordoztad egykoron.
Ugye, hogy rád hagyatkozom, most
Hogy már szalonnám sem maradt...*

*Mit bánom én, hogy füstös és szőrös vagy
Finnyáskodásról nyugdíjamat leszoktat.
Mikor a kamrámból az egér is menekül
A frizsiderben pedig te vagy egyedül.*

*Ma már szárazon is hajótöröttek lettünk
Aszhat Zigansin receptjét követjük:
Ő és társa az óceán foglya lett,
Mégfőzték s megették lábbelijüket.*

*Én még a cipőmíg nem jutottam el,
Viszont zacsis leves sűrűn szerepel
Étlapomon, mely oly szerény mint én,
Vékony laska úszik sós víz tetején.*

*Elő ollót, elő a bőrt, mely kőkemény –
Hónapokat töltött a hidegben szegény –
Most nincs mese, hogy ehetővé válj
Vékony csikra váglak, mint az acélpánt.*

*Fővő vízbe doblak, még a laska előtt
Jó sokáig főzlek, mint a férfi a nőt.
Azután fűszerrel, megadom a módját
Két kis zacskó tartalma hozzálát*

*Jó ízt adni, párát, mely csalogat orron át
Ízlelő szerveim nyálamat dústújjak;
Ha lakoma nem is, de azért egy fogás
Általad nyer dicső fogadtatást.*

*Nem egy botor ember téged szemétre vet
Miután lenyesi szalonnaréteged.
Én nem teszek ilyet, sőt hálásan zengem
Drága szalonnabőr örök dicséretem.*

(Oktoológia 2., 2011. 10. 20.)

Bálintné Kovács Júlia

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (24. rész.)

90. Korbuly Kristóf, Szamosújváron született, Kolozsváron (1762) a SJGA-n tanult. 1771-1803 között Ebesfalván szolgált a magyar templomban, mint plébános és kerületi jegyző. Ő volt az egyházi pénztár megalapítója. 32 évig tartó lelkesége alatt az addig tengődő egyház helyzetét virágzó állapotba juttatá, hívei őszinte szeretete kísérte a templom körül levő sírjába – írja róla Ávedik Lukács. Meghalt 1803. augusztus 12-én.

91. Korbuly Márton, Szamosújváron született 1787. február 9-én. Pappá 1810. szeptember 29-én szentelték. Szolgált Marosvásárhelyen mint tanár, majd már 1810-ben Szamosújváron káplán. 1816-tól újra tanár Marosvásárhelyen, majd 1817-től káplán. 1825-ben visszatér Szamosújvárra, ahol tanárként szolgált.

92. Korbuly Simon, Szamosújváron született, és ott is szolgált 1773 (1781) mint káplán. Meghalt 1819-ben.

Két keréken

Pedálőrület

Kerékpárral Grúziában és Örményországban

Grúziában már maga a határátkelés nagy meglepetéssel kezdődött, ugyanis ellentétben minden eddig ismert (főleg európai) határral, itt nagy mászkálás, mulatozás ment. Az általunk keresztezett határ a Fekete-tenger partján fekszik (Sarp-Sarpi), és amint átléptünk a grúz oldalra, meglepődve tapasztaltuk a nagy piknikező tömeget. Innentől kezdve folyamatosan ért minket a sok új impulzus, a grúzok rendkívül nyitottak, kedvesek. Rengeteg az állat, reggel kihajtják az utcára, majd este nyitott kapuval várják őket haza. A falusi utcákon tehenek, libák, tyúkók, disznók kószálnak szabadon.

Szent Miklós legendája

Az első nagyobb város, a tengerparti Batumi, az Azsda Autonóm Köztársaság székhelye, igen meglepő látványt nyújtott. A rettentően leromlott állapotú házakat szegélyező utcák egy modern, vibráló turistaközpont (belvárosra) nyílnak, ahol olyan épületekkel, bérbicikli-rendszerrel és nyugatias sétálóutcákkal lehet találkozni, amelyek méltó párjai lehetnének nyugat-európai társaiknak. Batumiban kedves grúz barátaink, Khivcha és Vazhaa sok mindent meséltek nekünk az országról, a vallásról, a nyelvről. Megtudtuk, hogy az ország lakossága körülbelül négy millió, ebből másfél a fővárosban, Tbiliszipben él. A közel 200 évig tartó orosz uralom alól 1992-ben szabadultak fel.

Elsétáltunk több szép ortodox templomba végigcsodálni az ikonokat és ikonostázokat, végigélni a történeteket, amelyeket ábrázoltak. Az egyik kedvenc ikonunkon fölül Jézus

Ortodox templom Batumiban

egyik csodája, a kenyérszaporítás, alatta pedig Szent Miklós története volt látható.

A szent alakjából eredeztethető a mai Mikulás, ezért is ábrázoljuk piros ruhában, süveggel a fején és „vándorbottal” a kezében, ugyanis az egykori püspök személyére utal a ruházat és a pásztorbot. A képen a három szegény lány megsegítéséről szóló történet jelenik meg. Miklós püspök egy család ablakába tesz pénzt az apának, aki nagy szegénysége miatt nem tudja tisztességesen felnevelni és megházasítani a lányait, így a nyilvánosháztól menti meg őket. Nem véletlenül találtuk meg itt ezt a Szent Miklóst ábrázoló képet – az egész ortodox egyházban mély tisztelet övezi.

Grúziát két nagy részre oszthatjuk: Kelet- és Nyugat-Grúziára, ennek határául pedig Rikoti (Pereval Rikotsky), egy mintegy ezer méteres hágó szolgál. Az itt 900 méteres magasságban található alagutat ott jártunkkor éppen felújították, így volt

szerencsénk megismerni Grúzia újabb különlegességével, szépséges hegyeivel. Mind az útikönyvekből, mind Khivchától és Vazhaától tudtuk, hogy Grúzia híres a bor (valszínűsíthető) feltalálásáról, Sztálinról, aki itt született, a grúz néptáncról, a nagy vendégszeretetéről, a hegyeiről és a kadhapuriról, amely egy sajttal töltött tészta batyu – frissen igen finom és laktató eledel. Ezt mi is igazolhatjuk, számtalanszor szolgált energiautánpótlásként a kerékpártúránkon. Grúzia éppen megújuló, pezsgő és izgalmas fővárosában, Tbiliszipben négy szép napot töltöttünk.

Kolostorok és kőkeresztek

Örményország területének kilencven százaléka ezer méter felett fekszik, de talán nem erről a leghíresebb az ország, hanem hogy a történelem során elsőként vette fel a kereszténységet. Tbilisziptől nem volt messze az örmény határ, amelyet átlépve délkelet felé haladva sokáig az azerbajdzsáni határ mellett haladtunk, gyönyörű hegyek és zöld erdős tájak között. Félúton a Szeván-tó felé tettünk egy kisebb kitérőt, hogy megnézhessük a Goshavank kolostor-együttest. Félélmetes érzés volt látni ezeket az ősi templomokat, ahol minden kő ezernyi történetet mesél. Itt található Örményország egyik legszebbnek nyilvánított khacskarja, vagyis kőkeresztje, az Aseghnagorts (je-

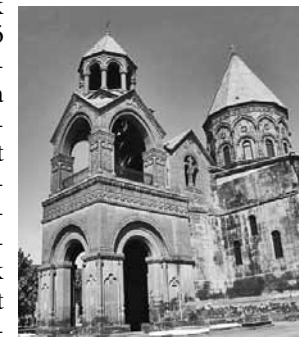

Goshavank kolostor

lentése túvel faragott). A khacskarok tábla alakú kőbe aprólékosan faragott, díszes keresztiek – olyanok, mint a hópihéék, és mind más. Az országban rengeteg található belőlük, vannak kőkereszt mezők, száz meg száz hever az Isten adta „múzeumban” a szabad ég alatt.

Goshavanktól kelet felé folytattuk az utunk a Getik folyó völgyében. Egy katonai ellenőrzés után végül egy Agyut nevű településen zártuk a napot, egy nagyon kedves családnál kaptunk helyet. Az apa méhéskedett, és este megmutatta méhéskészletét, így reggel saját magunk centrifugálta mézet kaptunk, ajándékba. Reggel még marasztaltak volna, de nekünk sajnos tovább kellett kerekelnünk, mert eléggé ki voltak számolva napjaink a vízumok és a közelgő tél miatt. Ezért délután már a Karmik-hágóban (2177 m) álltunk nagy büszkén, ahonnan csak egy rövid gurulásra volt a Szeván-tó.

A tó 1900 méterrel fekszik a tengerszint felett, területe Örményország öt százalékát teszi ki, ezzel a világ egyik legnagyobb magashegyi tava. Szintje eredetileg magasabb volt, és így a területe is nagyobb a mostaninál, de a hegybe épített csőrendszerben erőművet létesítettek, amitől a víz folyamatosan apadni kezdett. Nem sokkal később az erőművet bezárták, és a tavat megpróbálták a lehető legjobban visszaduzzasztani, így érte el a mai vízszintjét.

Ecsmiadzin

A Szeván-tó félszigetén (eredetileg szigetén) lévő kolostor-együttest, a Sevanavankot is megcsodáltuk, majd Jereván, a főváros felé vettük az irányt, vagyis inkább legurultunk Jerevánba.

Jereván a világ egyik legrégebbi, a történelem során folyamatosan lakott települése. A tengerszint felett 1000-1400 méter között terül el a hegyek között. A főváros látképét az Ararát ikercsúcsa uralja. A legendás hegy az örmények szent hegye a mai országhatárok szerint Törökországban található, ennek ellenére tiszta időben gyönyörűen látható Jerevánból. A monda szerint ezen a hegyen feneklett meg Noé bárkája az özönvíz elmúlásával.

Az örmény fővárosban összesen nyolc napot töltöttünk, ezalatt csillagszerűen ellátogattunk sok érdekes és mélyen megérintő helyre. Megnéztük Garni templomát, amely egy gyönyörű – kanyonok övezte – hegygerincen található pogány templom. Leginkább az Athéné templomára emlékeztetett, de ellentétben a görögországi oszlopcsarnokkal teljes mivoltában pompázott, méghozzá mesebeli környezetben. Garnitól a völgy belseje felé folytattuk az utunk, csak pár kilométert kellett haladnunk Geghard kolostorához. Ez egy meredek, sziklás völgy aljában bújik meg, jellegzetessége, hogy bizonyos részei a sziklafal belsejében találhatók. Ezeket a kis templomokat felülről lefelé ásva, a sziklába vájva építették ki elképesztő részletességgel megfaragott fali motívumokkal és kereszttekkel tarkítva. Az egyik ilyen belső templomban egy kórus éppen énekelt egy német tu-

Zvartnoci templom

ristacsoportnak. A terem eleve megindító volt, és csodálatos akusztikájával még inkább meghatott minket. A Geghard vagy másképpen Dárda-kolostor hírnevét arról a dárdahegyről kapta, amellyel Jézus Krisztus oldalát szúrták át keresztre feszítése után, hogy valóban meghalt-e. Ezt a dárdahegyet őrizték itt, majd átkerült Ecsmiadzinba, ahol például egy darab fát is láthatunk Noé bárkájából. Megtekinthető egy papi palást is, amit a japán egyházközség adott ajándékba az örményeknek és ezért az összes alakja sárga bőrű, ferde szemű, Szűz Mária és Jézus is.

Ecsmiadzin tulajdonképpen az örmény apostoli egyház Vatikánja. Itt székel a katolikosz, az egyház vezetője, aki olyan, mint Rómában a pápa. Ecsmiadzintól csupán pár kilométerre áll a zvartnoci templom, amely arról híres, hogy Világosító Szent Gergelynek itt támadt látomása, amely után „felvilágosította” az örményeket, így lett Örményország az első ország, amely felvette a kereszténységet államvallásnak Krisztus után 301-ben.

Harkányi Árpád, Zárug Zita

(Turista Magazin, 2011. december)

(Szerkesztői megjegyzés: Zárug Zita és Harkányi Árpád 2011. június 4-én házasodtak össze, majd június 11-én indultak 2-3 éves nászútra fekvőbríngával a föld körül. Úti beszámolóik a www.360fokbrínga.hu honlapjukon olvashatók. Lásd továbbá a 2011. júniusi szám 5. oldalán megjelent cikket.)

Januári Zeneagapén

Ismét nagy sikert aratott dr. Szuper Géza (gitár) és Vikol Kálmán (fúvós) gyönyörű előadása 2012. január 22-én az Orlay utcai örmény katolikus templomban, melyen **Komitász** által feldolgozott örmény népdalokat és erdélyi örmény népzene hallottunk.

A művészek felkérték a hallgatóságot, hogy akinek örmény, vagy erdélyi örmény népzenei szövegei, kottái vannak a birtokában, segítse a kisegyüttes repertoárjának bővítését.

Komitász, Gomidász, 1893-ig *Szoghomon Szoghomonján* (Kütháhia, Törökország, 1869. szept. 26.–Párizs, 1935. okt. 12.): örmény zeneszerző, néprajztudós, pedagógus, énekes és karnagy, az örmény népzene első rendszeres gyűjtője.

Az „örmény Kodály”. – Szüleit gyermekkorában elvesztette. A helyi iskola után 1881: az ecsmiadzini Egyházi Akadémiára vitték, ahová jó hangú gyermekeket kerestek. Itt ismerkedett meg az örmény irodalommal, történelemmel és zenével, de a népzene volt rá a legnagyobb hatással. 1890-től foglalkozott Iszáhákján és mások verseinek megzenésítésével. Tanulmányait befejezve 1893: az Akadémia énekkarának vezetője, felvette a 7. sz. katolikosz, költő és zeneszerző, Komitász nevét.

1895: *vártábeddé*, „hittanítóvá” avatták, Tbiliszibe ment M. Jegmáljánhoz, a másik nagy örmény mise-szerzőhöz tanulni. – 1896: a berlini Schmidt-konzervatóriumot és az egyetem filharmóniai tagozatát látogatta. Ezek befejezése után a Nemzetközi Zenei Társaság ülésén elsőként tartott előadást Németországban az örmény népzeneéről.

–Visszatért Ecsmiadzinba, az egyházi vezetőség próbálta korlátozni munkáját. 1905–07: Tbilisziben és Bakuban hangversenyezett, majd Párizsban mutatkozott be. Svájcba és a velencei mechtaristákhoz látogatott, 1910: Isztambulba költözött. – Terveit csak részben valósíthatta meg: 300 tagú ifjúsági énekkart alapított, velük Izmirben és Egyiptomban lépett fel. 1914: a Nemzetközi Ze-

nei Társaság párizsi kongresszusán lelkesen fogadták az örmény népzeneéről, a régi és új kottaírásról tartott német előadásaival.

– 1915. IV. 11: Isztambulból elhurcolták a vezető örmény értelmiségieket, köztük Komitászt is. A többiek, kb. 100 főt kivégezték, Komitászt Belső-Anatóliába hurcolták, ahol szemtanúja volt az örmények barbár elpusztításának, legközelebbi barátai kínhalálának. – Befolyásos személyek közbenjárására visszatérhetett Isztambulba, de a kiállt borzalmak hatására megrendült lelki egyensúlya élete végéig nem állt helyre. 1919: egy párizsi elmekórházba vitték, ott maradt haláláig. 1936: hamvait a jereváni örmény nemzeti panteonban helyezték el.

– Népzenei gyűjteménye 1891–93: hosszú gyalogtúrák során, erdőn-mezőn, a paraszttal munka közben és ünnepeken beszélgetve készült. Az örmény zenei múlt emlékeinek gyűjtését a kolostorokban folytatta. Munkássága csúcát 3-8 szólamú vegyeskari és zongoraművei jelentik, bennük az örmény hangsorok és többszólamúság természetes szépségeit ragyogtatja fel. Új életre keltette az örmény vallásos dallamvilágot, e téren legkiemelkedőbb alkotása az énekes szentmise. Művei Párizsban jelentek meg betegsége éveiben és halála után, barátai, majd a *Komitász Hagyatéki Bizottság* kiadásában. Szétszórt kéziratának összegyűjtése és teljes kiadása Örményországban 2001 óta folyamatban van.

Szám L.

Forrás: Magyar Katolikus Lexikon

Egyházi hírek!

Értesítem az örmény katolikus szentmisét látogató híveket, hogy **2012. február 26.** napján **elmarad** a szentmise a Budapest XI. Orlay u. 6. szám alatti templomunkban.

Március 11-én du. 16 órakor lesz az örmény hősök emlékfalánál az 1848-as magyar forradalom emlékére rendezett koszorúzási ünnepség. Ezt követően 16,30 órakor mindenkit szeretettel várok a szentmisére.

Ákos atya

Zeneagapé az Örmény Katolikus Templomban

2012. február 19-én, vasárnap a 16,30 órakor kezdődő örmény katolikus szentmise után **Puskás Katalin** kis együttesét (szervezés alatt) fogjuk hallani a Bp. XI. ker. Orlay u. 6. szám alatti örmény katolikus templomban.

2012. március 25-én **Vörösváry Márton** ifjú hegedűművész játszik.

Szongoth Gábor szervező

A BUDAVÁRI ÖRMÉNY NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZAT
Szeretettel meghívja Önt, kedves Családját és Barátaikat

A GÖZLIBA, MEG AZ ÖRMÉNY SZPUTNYIK

című farsangi mulatságra zenével, tombolával, a TABÁNBA
2012. február 25-én, szombaton

11 órakor Sasvári-Merza Krisztina várja a fiatalokat!
Örmény motívumok – ötvös- és kódexműhely a Szentpéteri
József Ötvös Iparművészeti Stúdió vezetőjével
Haik Viktória és Takács-Kiss Zsuzsanna színművészek
interaktív gyerekműsora

17 órakor Mály Gerót és Dajbukát Ilonát idézzük meg:
Kabareé jelenetek **Várady Mária** és **Máté Krisztián**
színművészek előadásában

Most is muzsikál a
GÁTI - NÉMETH DUÓ

Szerkesztette: **Várady Mária** Rendezte: **Szőke István**
Örmény finomságokat kínál **Hidvégi Gábor**, a Tabán Étterem Séfje

Helyszín a **Tabáni Terasz borpicéje**
Budapest I. kerület, Apród utca 10.
Megközelíthető az 5-ös és a 86-os autóbussz Szarvas téri megállójától

Támogatók:

Budapesti Önkormányzat
Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
TABÁNI TERASZ
Értemen Szociális
Borpicéje

Péterffy Csaba Ákos Hagya(t)kozás

*Öntséd ércbe, vésedd fába
De legjobb a szívbe zárva
Vidd tovább az üzenetet:*

*Igaz ember, aki szeret
És betartja adott szavát,
Nem másítja fogadalmát.*

*Azt az Isten is szereti
Maga mellé felrendeli.
Légy TE is a szó tartója
Nemzedednek sava-borsa!*

*De gazembert, ki nem szeret
Adott szavát nem tartja meg,
Még másítja fogadalmát...
Kerüld el mint veszett kutyát!*

(Csíkszereda, 2010.
Március idusán túl tízszel.

Gyűjtőlevéltár

Örmény értékek védelmében

A Szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltár kialakulása (3., befejező rész)

Az Apafi család uradalmi központja: Ebesfalva, azaz Erzsébetváros

Az *első örmények 1654-ben érkeztek Ebesfalva területére. A főként Moldvából menekülő örmények I. Apafi Mihály fejedelem engedélyével a XVII. század végén, 1685-ben telepedtek le Erzsébetvárosba. Miután katolizálnak – megtartva rítusukat –, 1708-ban örmény szertartású plébániát szerveztek Erzsébetvárosban. Első templomukat 1725-ben építették a Szentháromság tiszteletére, ahova négy év múlva merchitarista szerzetesek érkeztek a hívek lelki gondozására. 1733-ban III. Károly császár kiszakította az időközben a Bethlen család kezébe került uradalomból és Erzsébetváros néven városi rangra emelte. Szamosújvárral egy időben királyi városi rangot is kapott. Napjainkban is álló hatalmas templomukat 1766–1791 között emelték, melynek Árpád-házi Szent Erzsébet a védőszentje. A városban kilenc kápolna és templom épült a hívek jóvoltából: Török Tivadar Keresztelő Szent János tiszteletére építtetett kápolnát (1771), Dániel Pál és Tódor Lukács a Szent Kereszt tiszteletére (1740), Isekucz Miklós és Lázár János pedig a főtéren (1751). A mechitaristák 1921-ben feladták kolostorukat, és az erdélyi püspökség vette át. Az utolsó örmény szertartású plébános Diarian Armenag Ferenc (1913–1990). Napjainkban Medgyesről látják el.*

Pénzes Lóránd: A szamosújvári plébánia levéltárát nagyságrendben az erzsébet-

városi egyházközség követi 8 folyóméter iratanyaggal. Az elrománosodott településen napjainkban nincs helybeli római katolikus lelképásztor, ezért a levéltár beszállítása kiemelten indokolt volt. Milyen jellegű az itt talált iratanyag?

Bernád Rita: Erzsébetváros örmény katolikus plébániájának archívuma egy méreteiben nagy mennyiségű, tartalmában pedig igen gazdag történeti forrásokkal rendelkező iratgyűjtemény. Az iratörökség értékes adatokkal szolgál nemcsak az egyházigazgatási szervezet működéséhez, hanem egy kisebbségi rítusú egyház és tagjai történetének megismeréséhez is. A levéltár korábbi tárolását a Szent Erzsébet-templom sekrestyéje fölött található könyvtárteremben oldották meg a 19. században készítettet könyves szekrények alsó fiókos részében. A 20. századi iratokat a sekrestye egyik faszekrényében tárolták. Állapotuk, az idők folyamán rarakódott porréteget leszámítva, megfelelő volt. Biokémiai károsodás nem veszélyeztette az állományt. Az örmény plébánia levéltárát 2010. szeptember 13-án és 16-án gyűjtöttük be az újonnan kialakított Szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltárba. Az iratok rendezését ugyan ezen év október 20-23. között végeztük ugyanott. A plébániai iktatott levelezés főesperességi és plébániai ügyviteli iratokat, valamint gazdasági jellegű okmányokat is magába foglal. A főesperességi vonatkozású okmányokat iktatókönyv és ennek értelmében az azonosíthatóság hi-

ányában megtartottuk a plébániai iratso-rozatokban. Ez az állag több, értékes 18. századi eredeti és másolatban fennmaradt okmányt foglal magába.

Az anyakönyvek meglepő módon 1708-tól kezdődően hiánytalan sorozatban maradtak fenn – összesen 15 kötetben –, nyelvük 1834-ig örmény, majd ezt követően váltakozva magyar és latin. A hívek kánoni állapotáról szóló bejegyzéseinek visszakeresését névmutatókönyvek segítik.

Szépvíz

Az 1672-ben Moldva déli részéből Erdélybe menekülő örmények nagyobb része Szépvízen és Kantán telepedett le. Kis létszámukból adódóan a szépvízi örmények eleinte Gyergyószentmiklóshoz tartoztak, de az 1768-as menekülési hullám után számuk hirtelen megugrott, így autonóm örmény kompániát létesíthettek itt is. Katolizálásukat Bajtay Antal püspök Karácsonyi János erzsébetvárosi főesperesre bízta. Kezdetben egy fakápolnában miséztek, a jelenlegi örmény katolikus templomot 1763–1785 között építették, melyet 1785-ben szenteltek fel a Szentháromság tiszteletére. Az 1882-es évi sematizmus szerint a szépvízi örmény katolikus plébánia 202 lélekszámmal rendelkezett. A romos plébániaépületet és a kántor-harangozói lakást 1995-ben vásárolta meg a Csibész Alapítvány. A plébániát felújították, és 1997-ben a mallersdorfi ferences nővérek gyermekotthont nyitottak meg benne, amely máig működik.

A helyi örmény iskola 1890-ig működött, majd beolvadt az állami magyar iskolába. Fakultatív módon ezután is tanították a magyar iskolában az örmény írást és olvasást, a szükséges örmény tan-könyveket az erzsébetvárosi mechitaristák szolgáltatták.

P. L: A begyűjtött három plébánia irat-anya-ga közül legkevesebbel Szépvíz ren-delkezik. Mivel magyarázható az iratok elkallódása?

B. R: A jelenleg egy hívőből álló szép-vízi plébánia kis mennyiségű levéltá-rát 2010. szeptember 9-én gyűjtöttük be a Szamosújvári Örmény Katolikus Gyűj-tőlevéltárba és 2010. október 21-én ren-deztük. Az iratállomány állapota megfele-lő volt, az iratokat nem érték káros bioló-giai-kémiai hatások. Az erzsébetvárosi és a szamosújvári örmény plébániák levéltá-ri anyagához képest valóban kis gyűjte-ménnyel van dolgunk, holott jó két évszá-zadot átfogó, 1760–1988 közötti iratokat foglal magába. A kis mennyiség indok-lása kapcsán elsőként megemlíteném azt a tényt, hogy Szépvíz 1931-es évet meg-előző anyakönyveit államosították, csu-pán három kötet maradt meg a plébánián. Az iktatott ügyviteli levelezés úgyszintén szerény mennyiségben maradt fenn, mert már az idők folyamán csekélyebb szá-mban keletkezett, tehát ebben az iratso-rozatban nem észleltünk későbbi irateltávo-lítást vagy anyagpusztulást.

P. L: Ilyen kisméretű iratállományban mi érdemel különösebb figyelmet?

B. R: Mindenekelőtt a historia domus kö-tet, amely a szépvízi örmény katolikus plébánia 1860–1973 közötti időszakának történetét rekonstruálja. Adatokban, kép-melléletekben gazdag és tartalmas össze-állítású levéltári kötetről van szó. Emel-lett megemlíteném még a három örmény nyelven íródott kereskedői jegyzőkönyvet az 1764–1846 közötti időszakból.

P. L: Az Erdélyben megmaradt örmények nagyon ragaszkodnak kincseikhez, ezt ko-rábban már említetted. Voltak nehézsége-id emiatt a levéltárak begyűjtése során?

B. R: A Gyulafehérvári Főegyházmegyé-

ben a levéltári értékmentést, a plébániai archívumok rendszeresített összegyűjté-sét már nyolcadik éve végezzük. Amikor egyházunk évszázados örökségében gon-dolkodunk, nem mindig a jelen elismerő pillanatnyi visszajelzéseit kell mérv-adónak tekintenünk. Ha eleink megtették a magukét legjobb tudásuk és belátásuk szerint az akkori körülmények között, akkor nekünk is ugyanezt kell tennünk. Min-den levéltári anyagnak lelke van. Vallom és hiszem, hogy a nyolcévi munka sok ilyen „lelket” megmentett és még fog. A jelenben azon kell munkálkodnunk, hogy a rendelkezésünkre álló eszközökkel és ismeretekkel – az optimális lehetőségeket keresve – az iratok élettartamát meghosz-szabítsuk, időtállóságukat növeljük. Az életben pedig mindig szembesülünk ne-hézségekkel. És ezeknek soha nem a ter-hét kell néznie, hanem a vele járó fel-adatot, megbízatást, amelyet teljesítenünk kell, meg kell oldanunk, és nem térhetünk ki előle. Erzsébetvárosban valóban adód-tak ilyen megoldandó feladatok. A helyi örmény katolikus közösség egyik tagja – előzetes felvilágosítás hiányában – fél-reértve a gyűjtés célját és szándékát, el-lenállással próbált eltéríteni a levéltár át-adás-átvételétől. Az akkor szeptember-ben rám ruházott feladatot („nehézséget”) most utólag köszönöm neki. Így értettem meg, mennyire fontos beszélni a szakmai munkáról, az embereket, híveket is tájé-koztatni arról, mit miért és ki(k)ért csinálunk, még ha sokszor nem is tudjuk egy-ből ezekre a választ. Meggyőződésem, hogy ugyanaz az ember, amint beteszi a lábát a mára elkészült Szamosújvári Ö-rmény Katolikus Gyűjtőlevéltárba, vagy amint egy levéltári szolgálatot teljesítünk neki, nagymértékben hálás lesz munkán-kért és büszke lesz rá.

P. L: A levéltárak rendezése után rendsze-rint kialakulnak az iratok között is az ún. „legek”. Az örmény gyűjteményben me-lyek a legrégebbi és legértékesebb doku-mentumok?

B. R: Amint már említettem, minden egyes iratnak megvan a maga történeti vagy gyakorlati értéke. Az értékét a hasz-nálója vagy éppen a felfedezője szab-ja meg. Egy levéltáros mindig annak ör-vend, ha egy hivatal (adott esetben plé-bánia) teljes ügyviteli rendjét hiánytala-nul helyre tudja állítani, az intézmény ala-pításától egészen a begyűjtés időpontjáig vagy a megszabott, esetleg a megszűnés határidejéig. Ezt a tényt majdnem mind-három örmény katolikus plébánia eseté-ben elmondhatjuk. A levéltárak szerke-zetében kialakított állagok (iratcsoportok) mindegyik esetben teljesnek mond-hatók úgy, ahogy vannak, nem tapasztal-tunk hosszabb időszakot átfogó hiányo-kat az említett szépvízi anyakönyvi so-rozat kivételével. A levéltári anyagot ren-dező szakember öröme nyilvánvalóan még nagyobb, ha az alapítási évnél is koráb-bi, eredeti okmányokra bukkan. Ilyenek-el az erzsébetvárosi és a szamosújvári iratanyagban is találkoztunk. Az erzsébet-városiban szűrőpróbaként megemlíjtük Bethlen Kata (II. Apafi Mihály fejedelem felesége) 1700. július 26-án kelt okleve-lét, amelyet az örmények javára állított ki sátorállítás ügyében, a plébániai archívu-mokban egyedülálló mennyiségű ereklye-igazolvány-gyűjteményt az 1729–1837 közötti időszakból és a 18. század végén megkezdett historia domus kötetet. A szamosújvári plébánia irataiban megem-lítjük a tímár céh alapszabályzatát 1700-ból (örmény nyelven), néhány, a 17–18. század fordulója táján keletkezett okmány másolatát az ügyviteli iratsorozatban, va-

lamint a szamosújvári örmény kompánia 1701–1797 közötti, egyöntetűen örmény nyelvű iratait.

P. L.: Noha az örmények részéről a 19. század közepétől erőteljes latinizálódás és elmagyarosodás tapasztalható, az iratok hány százaléka íródott örmény nyelven? Hogyan boldogultatok ezek rendezésével?

B. R.: A magyar nyelv 1844-ben vált törvényesen hivatalos államnyelvvé. Ez a nyelvrendelet nyilvánvalóan az örmény nyelv további fejlődésére is hatással volt, és nemcsak a római katolikus egyházközségek addigi latin nyelvű ügyvitelét alakította át. Ha az eddig rendezett örmény plébániai levéltárak mennyiségét tekintjük, akkor azt mondhatjuk, hogy a gyűjtőlevéltárban a 18–19. századi (erzsébetvárosi és szamosújvári kb. 1 folyóméter mennyiségű) anyakönyvek mellett összesen nyolc levéltári doboznyi (1 folyóméter) örmény nyelvű irat található. Már a rendezési munka 2010 augusztusában történt megkezdésekor intézkedtünk annak érdekében, hogy egy örmény nyelvet jól ismerő személy jelenlétét is bevonjuk. Mivel az erdélyi örmények már nem beszélnek az örmény nyelvet, a választás dr. Kovács Bálint magyarországi armenológusra esett, akit már korábbi gyulafehérvári kutatásai során megismerhettem. Nyelvismerete, az erdélyi örménység története iránti buzgó érdeklődése és az e téren elért kutatási eredményei révén a felkérést elfogadta, a feldolgozó munkába szívesen bekapcsolódott.

P. L.: Az unikumnak számító örmény iratanyagok iránt kik érdeklődnek a leginkább?

B. R.: Magyarországon igen élénk örmény múlt kutatás van kibontakozóban. A genealógiai kutatások Erdélybe is átnyúlnak. Ilyen jellegű kutatásokat több rend-

ben is végeztek az anyaországi kutatók a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltárban, így számítani lehet arra, hogy az egy helyre összegyűjtött örmény levéltári anyag nagyon sok magyarországi örmény kutatót vonz majd, akik legtöbbször az Örmény Egyesület megbízásából végeznek rendszeresített kutatásokat. Ugyanakkor az erdélyi művelődés és nemzetiség-történet iránt érdeklődő hazai szakemberek részéről is élénk érdeklődésre kell felkészülni. Az iratok több helységben vannak szétszórva, nehézkes hozzáférésük pedig megnehezíti, sokszor egyenesen gátolja a történészek munkáját. Ezek ellentéte pedig, a levéltárba gyűjtött, raktári jegyzékkel ellátott iratsoport nagy mértékben megkönnyíti a kutatók munkáját. Itt azt is érdemes megemlíteni, hogy az elmúlt két hónapban már három kutatója volt a gyűjtőlevéltárnak: egy családfa-kutató, egy művészettörténész és egy orgonatörténettel foglalkozó kutató. Reményeink szerint az érdeklődés ezentúl csak nőni fog, főként ahogy erről a kutatóközönség és az érdeklődők is értesülnek (újság, folyóirat, honlap), valamint ahogy a közeljövőre tervezett többnyelvű levéltári ismertető könyv is a napvilágra kerül.

P. L.: Az erdélyi örmények esetében a származáshoz való ragaszkodásnak különös jelentősége van. Legutóbb Szépvízen alakult örmény múzeum. A létrejött gyűjtőlevéltár mennyire fog bekapcsolódni az örménykutatás tudományos vérkeringésébe?

B. R.: A levéltárak egyik alapvető feladata közé tartozik a közművelődési és a tudományos tevékenység. Az elmúlt másfél évben a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltárnak három önálló kiállítása volt, így az erdélyi katolikus egyházi levéltár Gyergyószentmiklóson, Marosvá-

sárhelyen és Sepsiszentgyörgyön eredeti levéltári anyagokkal mutatkozott be a nagyközönség előtt. Ezt a kiállítás sorozatot elképzelhetőnek tartjuk ezúttal örmény archívumbeli érdekességekkel folytatni. Ugyanakkor minden erőnkől támogatjuk a kutatást, a kutató a levéltár egyik értékes szereplője, legyen az örmény településekre szorítókozó helytörténész vagy az egyre szaporodó örmény családtörténet kutató, tempomtörténet iránt érdeklődő vagy iskolatörténész. A kutatószolgálat úgyszintén az intézmény egyik legfőbb feladata. Az elégedett kutató a jól működő levéltár egyik mércéje, ezt sem szabad szem előtt téveszteni. Kutatni azonban csak a készen rendezett levéltári anyagban lehet. A mi jelenlegi kutatásunk, ha annak nevezhetjük, egyelőre főként levéltártörténetre szorítkozik, melyhez a repertórium kötetének előkészítéséhez van szükségünk. Nincs kizárva, hogy egy-egy tudományos konferencián való részvétel erejéig a későbbiekben ne dolgozzunk fel egy kisebb szeletet az erdélyi örménység oly gazdag és kalandos történetéből.

P. L.: Mire lehet számítani a rendezés befejezését követően? Mik a tervek a jövőre nézve?

B. R.: A levéltári rendezési munka olyan, mint egy ismeretlen darabszámból és alakzathból álló kirakós játék, puzzle játszása. Sosem tudjuk, mikor értünk a végéhez és kiraktuk-e a teljes formát. Egy adott ponton azonban érezni és tudni kell, hogy most már tovább kell lépni. A továbblé-

pés az archívumok rendbetétele után mindig egy jól használható segédlet publikálása, mellyel a kutatók könnyen eligazodnak az iratanyagban, és, ha van már egy leszögezett kutatási témájuk, egyből tudják, hogy hol és mit kell keresni, ha pedig a konkrét téma még nem körvonalazódott, akkor a levéltári repertóriumtól tovább meríthetnek ihletet a felkeltett érdeklődés kapcsán. Mindenkoron egy középszintű segédlet publikálása koronázza meg az elvégzett, sokszor fárasztó fizikai és szellemi munkát. A Szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltár rendezése még nem ért a végéhez. Hátra van még a nagy mennyiségű, erősen keveredett személyi hagyatékok és az örmény nyelvű 18-19. századi iratok alapszintű (levelenkénti) rendezése. Ezt a munkafázist február végére tervezzük elvégezni dr. Kovács Bálint armenológus kollégával közösen. Ő az örménnyel, mi a magyar és a latin személyi iratanyaggal fogunk barátkozni. Amint ezek a munkálatok megvannak, nekilátunk egy társszerzőségben tervezett levéltári repertórium előkészítésének. A Szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltárat ismertető kötetet háromnyelvűre tervezzük (magyar-román-angol), amely szerkezetében egy általánosan az erdélyi örménységet bemutató történeti ismertetés után a levéltárat mutatná be, majd a végére néhány fontosabbnak ítélt forrást is közzétennénk. Előtte azonban vár még a gyergyószentmiklósi örmény plébánián is a terepmunka.

Hurutvásár

A karácsonyi klubműsorunk után már bemutatott, erdélyi tejből és saját természetű zöldfűszerekből készült, ízletes hurut folyamatosan kapható, illetve megrendelhető Bartha Gabónánál, tradicionális és újított ízekben (telefon 06 20 381 71 72).

Az ARMENIA magyar-örmény havi szemle
– főszerkesztő Szongott Kristóf – kincsebányából

Wolff Gábor (1811–1892)

A magyar gyógyszerészet nesztorát, a növénytan egyik hivatott művelőjét és a hazai örménység egyik nem jelentéktelen fiát veszítette el Wolff Gáborban, kinek nevét elismeréssel említék a botánikusok, személyét pedig – polgári érdemeiért – tisztelettel vették körül azok, kik közt élt, kikkel érintkezett.

A Wolff-család a beköltözéskor 'Kál' (Gál: Farkas) örmény nevet viselt; de a család azon ágát, mely Kóhalomban telepedett le, a százok rendszeresen csak Wolff-nak nevezték. A család másik ága megtartotta a 'Gál' nevet; tehát a Gál és Wolff: egy család.

Wolff Gábor született 1811. április 7-én Kóhalomban; atyja Wolff Bogdán kóhalmi nagykereskedő, anyja Káringéc Zsuzsánna volt. Testvérei: W. Antal udvarhelyi kereskedő, Dr. W. József erzsébetvárosi főorvos, W. Alajos Nagy-Küküllő megye tisztviselője és W. Zsuzsánna mind elhunytak; csak Wolff János kolozsvári gyógyszerész van még életben.

Két évet (1820-22) töltött a brassói katonai nevelőintézetben; a gimnáziumot szintén Brassóban (1822-26) tanulmányozta. Gyakornokoskodott Fogarason Ungár József gyógytárában (1827); gyógyszerészi oklevelet nyert Pesten 1834-ben; önálló gyógyszerész lett 1840-ben, ugyanis ekkor vásárolta meg öccsével Jánossal a

kolozsvári Schmidt Ádám-féle gyógyszerert.

Nőül vette 1842-ben Lukács Lujzát (Nagy-Váradról), Lukács György jelenlegi belügyminiszteri államtitkár egyik nővérét. 1848-49-ben, mint jó hazafi, nemcsak pénzzel, de vérrel is áldozott a hazának. 1856-ban 52 pályázó közül ő nyert jogot arra, hogy Tordán a második gyógyszerert felállíthassa, melyet azon évben meg is nyitott.

Kora ifjúságától kezdve kiváló előszeretettel foglalkozott ugyan a természettudományokkal, de legkedvencebb tárgyai mégis a növény- és rovartan voltak. Folytonosan tanult és buvázkodott; mint botánikus lett híressé. Fáradhatatlan floristicus volt; szerencsés fölfedezéseivel és kutatásaival Kolozsvár és Torda flóráját Európa legérdekesebb pontjává tette. A növénytudósok több növényt neveztek el az ő tisztelt nevéből, mely így *halhatatlanná lett!*

Érdemei elismeréssel találkoztak. 1846-ban a kir. magy. „Természettud. Társulat”, – 1848-ban a stettini „Entomologischer Verein”, – 1849-ben a nagyszombati „Siebenb. Verein für Naturwissenschaften”, – 1858-ban a bécsi „K.k. zoolog.-botan. Gesellschaft” tagjává és 1859-ben a bécsi „K.k. geolog. Reichsanstalt” levelező tagjává választotta.

Őszinte barátság köteléke fűzte a boldogult dr. Haynald Lajos kalocsai érseket Wolff Gáborhoz, kivel levelezésben is állott; a nagynevű bíbornok még erdélyi püspök korában ismerkedett meg Wolffal. A nyolczvanas évek elején kongresszusra gyűltek össze Magyarország pénzügyintézeteinek igazgatói Budapesten; Wolff Gábor is felment. A fővárosban volt az egyház büszkesége: Haynald is. E sorok írója volt a szerencsés, ki Wolffot Haynaldhoz felvezette. Igazán megható volt a két botanikus találkozója: meghatva egymás nyakába borultak, megcsókolták egymást és hosszasán átölelkezve maradtak...

Mint tordai gyógyszerész, a közügyek körül kifejtett önzetlen buzgalomával közbizalmat és osztatlan becsülést vívott ki magának. Tagja volt Torda-Aranyosvármegye bizottságának, valamint Torda város képviselőtestületének is. Huszonöt évig volt igazgatója Torda legrégebbi pénzügyintézetének; a mostani virágzó „Tordai kiegészítő-takarékpénztár részvénytársulat-nak; tisztelt kiváló odaadással és szakértelemmel viselte. Mult év áug. havában tartották meg a részvényesek fényes ünnepélyek közt 25 éves igazgatói jubileumát. Ekkor leplezték le olajfestésű arcképét is, mely most az intézet helyiségét díszíti. Mint buzgó gazdája a „Torda-Aranyosmegyei gazdasági egyesület”-nek megteremtette az egyesület gyümölcs-faiskoláját, mely jó hírnévre emelkedett.

Meg kell még emlékeznem nagyszerű és so ezer példányt számláló herbariumáról. Ez képezte boldogultnak egyik nagy gyönyörűségét; bár mint csalogatták s bármit is ígértek érte: nem akart megválni ezen eszményi kincsétől, mit egy hosszú életen át gyűjtött, – hanem azt fiának Dr. Wolff Gyula tordai gyógyszerésznek hagyományozta.

Meghalt 1892. január 29-én 81 éves korában. Halála általános, mély részvételt keltett; ravatalát koszorúozón borította. A szomorú családon kívül a „Tordai kiegészítő-takarékpénztár” – és a „Torda-Aranyosmegyei gazdasági egyesület” külön-külön gyászjelentést adtak.

Sok tanúságot meríthet az előre törekvő ifjú nemzedék a tulságig szerény Wolff Gábor hasznos életéből, kinek önzetlensége utólráhatatlan és becsületessége szep-lőtlen volt!

Bárány János

(Megjelent az ARMENIA 1892. évkönyvében. Eredeti írásmóddal.)

Gaál György – Gránitz Miklós: Örök Házsongárd, Kolozsvár és sírkertje a századok sodrában második kötetéből (Pharma Press, Budapest 2010) részlet

Wolff János (1815–1899) gyógyszerész márványoszlopa máig áll az I.C. parcella északi részén. Wolff kóhalmi születésű volt. 1838-ban Pesten szerezte meg a gyógyszerészmesteri oklevelet, s testvérelével, Gáborral együtt Kolozsváron patikát vásárolt, amelyet Magyar Korona címmel működtetett. Részt vett minden jelentősebb gyógyszerész szervezkedésben. Gyógytárát Lujza lányának férje, **Issekutz Hugó** vezette tovább, aki szintén e sírban nyugszik...

A korszak legtudósabb kolozsvári gyógyszerésze **Issekutz Hugó** (1855–1915) volt, amint erre a Wolff család sírkövén lévő felirat is utal:

„Marosvásárhelyi és erzsébetvárosi Dr. Issekutz Hugó az Egyetemi Gyógyszer-

tár vezetője, egyetemi m. tanár és gyógyszerész

1855. június 19.–1915. július 23.,
Marosvásárhelyi és erzsébetvárosi Dr.
Issekutz Hugóné Wolff Louise
1862. június 23.–1934. április 4.”

Issekutz édesapja, az örmény családból származó bíró 1876-ban kapott nemességet. Hugó fia 1876-ban Kolozsváron szerzett gyógyszerészi diplomát, majd 1882-ben

doktorátust. Feleségül vette Wolff János patikus lányát, s annak gyógyszerétárát is megörökölte. Közben az egyetemen tanársegéd volt, 1892-ben magántanárrá habilitálták, így átvehette a Hintz György halálával gazdátlanul maradt gyógyszerészeti mútan előadását. Sikerült kiharcolnia, hogy 1904-ben az egyetem külön gyógyszerétárát állított fel, amelynek ő lett a vezetője. Itt a gyógyszerkészítés mellett rendszeres oktatómunka is folyt.

Mi újság az örmény világban?

Papp Simon, nagybirtokos, kiben Papp Géza országgyűlési képviselő édes atyját, Papp Tivadar szamosújvári örmény kath. s. lelkész öcsését siratja, január 27-én Német-Eleméren 64 éves korában elhunyt. Boldogult Szamosújvárt született, a gymnasiumot Kolozsvárit tanulta, azután Wolf Gábor és János gyógytárába ment, A szabadságharcz ideje alatt mint gyógyszerész tett szolgálatot a magyar seregnek. Volt önálló gyógyszerész; Pankotán, Nagy-Bányán; de visszadta Ő Felsége a Kiss Ernő-féle uradalmat a családnak, melyből Papp Simon – felesége Simay Anna, kinek anyja Jakabffy Juliána közeli rokona volt Kiss Ernőnek – 2000 hold földet örökölt. Ezért eladta Papp Simon nagy bányai gyógytárat és Német-

Elemérré költözött, itt jó karba hozta jószágát; minta gazdaságot folytatott. Tevékeny részt vett Torontál megye közéletében, tagja volt a megye törvényhatósági és közigazgatási bizottságának, elnöke volt az ármentesítő társulatnak stb. Becsülte mindenki. Koszorút küldöttek sírjára gr. Karátsonyi Jenő és Aladár, beodrai Karátsonyi László, gr. Csekonics, gr. Nákó, gr. Hárthur, Dániel Fái, Dániel Ernő országgyűlési képviselők, Kiss Augusta és még többen. Temetésére külön vonat indult Nagy-Becskerekéről. Ott volt a főispán és a törvényszéki elnök is. A családi sírboltban közvetlenül Kiss Ernő mellé helyezték el földi maradványait. Nyugodjék békében!

(Armenia 1892, eredeti írásmódban)

Bálintné Kovács Júlia

Részletek régebbi és újabb olvasói levelekből

„Örmény gyökereimről megemlítem, hogy mind anyai, mind apai nagyanyám örmény családból származott.

Anyai nagyanyám Wajtsuk Vilma Édesapja Wajtsuk József és nagyapja **Török Antal, a tölgyesi katolikus templom építői.**

Apai nagyanyám **Lázár Klára**, aki a tölgyesi **Lázár Jakab** örmény kereskedő leánya volt. Édesanyját, **Kopacz Máriát** 90 évesen, valamint testvéreit **dr. Lázár János szol-**

gabírót, Lázár Istvánt és Lázár Manót (Moni) 1916-ban a román betöréskor *Piatra Neamti*-ra hurcolták, ahol egy évre rá az édesanya, majd rövid időn belül a többiek is elhaláloztak.

Neveket Wotsch Ferenc brassói gyógyszerésztől kaptam, akihez nagyanyám Lázár Klára 1880-ban ment férjhez kissé rendhagyó módon, hiszen addig mindig örményekkel házasodtak a család tagjai.

A család a nagymama hatására teljesen elmagyarosodott.
Szeretném továbbra is kapni az EÖGYKE füzeteket.”

„Köszönöm a decemberi Füzetet. Mint minden eddigi számban, itt is nagyon sok elolvasni valót találtam. Azért is örvendtem ennek a számnak, mert ebben található a 2011-ben megjelent Füzetek tartalomjegyzéke. Ennek alapján könnyebb követni a különösen figyelmet érdemlő írásokat. Sajnos itt lehetett olvasni azt a tájékoztatást, hogy az Országos Örmény Önkormányzat megszüntette ennek a lapnak a támogatását. Szomorú olvasni, hogy egyes vezetők szerint nincs szükség e lap megjelentetésére. Nem tudom, milyen információk alapján vannak ezen a véleményen. Tudomásom szerint e havonta megjelenő Füzetek nagy olvasottságnak örvendenek az örmény gyökerekkel is rendelkező magyar-örmények között, és széles ismeretségi körükben is.

A közös leszármazás tudatosításával, a felmenők közötti számos rokoni kapcsolat felismerésével e Füzetek erősítik az összetartozás érzését a Magyarországon élő magyar-örmények és az Erdélyben élők között. Mint helytörténet is rendkívül értékes, hiszen számos eddig nem ismert, vagy csak nagyon szűk körben ismert történeti tényeket tár föl. Ezért is válnak a leközölt írások igazán érdekes olvasmányokká. Ezért várják olyan sokan a havonta megjelenő Füzeteket.

Remélem a sokasodó gazdasági nehézségek ellenére sikerül a Füzetek havonkénti megjelenését továbbra is biztosítani. Ehhez kívánok dr. Issekutz Sarolta elnöknőnek és személy szerint Önnek, valamint a Füzetek szerkesztői munkaközösségének további eredményes munkát, jó egészséget és kitartást a nehézségek elleni küzdelemben.

Dr. Wotsch Gyula nyugdíjas főorvos Sepsiszentgyörgyről”

„Köszönöm, hogy az EÖGYKE füzetek révén értékes olvasnivalóhoz juttatsz, és arra kérek a magam és sok-sok idős olvasó nevében, hogy a jövőben is tegyél meg mindent, hogy a lap nyomtatásban is megjelenjen.”

Balázs Kornél Kolozsvárról

„A lapot külön köszönöm. Alig várják (néhány jó barátom és családjuk) megérkezését, őszintén mondom, sikerült a helyére tenni az örmény gyökerűeknek igazi magyarságukat, hozzájárulásukat a tudományok, a művészetek, a technika, a gyakorlati élet fejlődéséhez. En magam idegenvezetőként (20 év alatt 200 alkalommal, kb. 8000 vendég!), helytörténészként igyekszem tenni valamit.(...) Befejezésül jó egészséget, további eredményes munkát, gazdag tevékenységet kívánok a közösség minden tagjának, és külön üdvözlöm a magyar-örmények vezetőjét, Issekutz Sárkát, akinek fáradhatatlan munkáját sokan csodáljuk.”

Joikits Attila Szilágyosmlyórol

Szász Ávéd Rózsa

„Kőbe zárt hit”

Utazásaink Örményországban (6. rész.)

A Szevan tó

Szevan Örményország smaragdja: a Szevim hegysoroson át érkező víz a tóhoz, közben látunk egy karavánszerajt (építtetője C. Orbeljan 1332-ben). A tengerszint felett 1897 m magasán fekvő Szevan tó – Gegham tenger – Jerevántól észak irányban van, a világ legnagyobb édesvízi tava (1256 km²). A térség vulkánikus eredetűre utalnak a tó körüli bazalt-hegyek és a megmerevedett lávamezők. Kialakulása idején a tónak kifolyása volt, de egy kb. 200 évvel előbbi vulkánkitörés elzárta a régi folyóvölgyet, a környező hegyek olvadó hó-takarója vízzel töltötte meg a mély völgykatlant.

Az 1950–70 években a környék mezőgazdasági területeinek öntözésére használták a vizet, ennek következtében a vízszint 19 métert esett! A további csökkenés megállításáért a tavaszi olvadáskor folyók vizét vezetik a Szevanba, ezzel kismértékű szintnövekedést is elértek.

Maga a tó két medencéből áll: a Nagy Szevan 972 km² területű, mélysége 46 m, míg a Kis Szevan 284 km², mélysége 99 m. Egy 8 km hosszú szoros köti össze a két vízmedencét. Káprázatos a tó színe, néha világoskék, vagy türkiz árnyalatú, partján a hegyek lábánál üdülő-pihenőközpontok épültek.

Szevanavank – Fekete kolostor

(„Szárzaföldön álló”-nak is nevezik).

A 9. században épült kolostor a tópart közepén

leben a vízapadás következtében a víz szintjéhez viszonyítva 64 m magas félszigeten áll.

A sziget kezdetben lakatlan területnek számított, halászközpontok menedékhelye (búvóhelye) volt. A 8. század végén szerzetesek telepedtek le a szigeten, ahol egy kolostort és három templomot építettek. Mára két templom maradt meg: a **Szurbarakheloc** (Szt. Apostolok temploma) és az **Asztvacacin** (Istenanya) **temploma**. Mindkettő kereszt-kupolás épület, a falak durván megmunkált kövekből épültek, a kupoladob finom megmunkált, faragott kövekből rakott, faragott párkányok-arkádok díszítik.

A sorozatos arab, perzsa betörések idején a szerzetesek hősiességgel védte a szigetet, a kolostor védőfalai elpusztultak.

1828-ban Örményország keleti részét Oroszországhoz csatolták, a szigeten orosz katonaság állomásozott, számukra épült az orosz ortodox „Szt. Anna” templom. A szovjet hatalom 1946 után el akarta tüntetni a szent helyeket, az Anna templomot felrobbantották, a Sevanavank templom előtere megsérült, de nem omlott össze. Lerombolására tett kísérletek a környék lakóinak ellenállásába ütközött, végül abbamaradtak.

A templom oldalkápolnájának oltárképe apostolokat ábrázol, alatta 13. sz.-i khacsikaron a Megváltó életfaja (keresztje) látható.

Az Asztvacacin – Istenanya templom: három apszissal és egy mellékoltárral épített, kereszt-kupolás templom, a védőfalait 16–17. sz.-ban lerombolták.

Folytatjuk

A tavasszal adtuk hírt arról, hogy magas rangú állami kitüntetést nyújtott át Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes, a MTA külső tagjának; *dr. Maros Dezső* gépészmérnöknek, a Műszaki Egyetem tanárának, a Román Akadémia főkutatójának, aki az örmény Meskó család leszármazottja. A Magyar Köztársaság Tisztikeresztjét az akkor már gyengélkedő professzor helyett felesége, **Albert Annamária**, a Kolozsvári Magyar Opera örökös tagja vette át, akit mint örménymagyar művészt már bemutattunk olvasóinknak.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, és a Füzetek szerkesztőségének nevében is őszintén együtt érzünk az özvegyvel, és vigasztalást kérünk számára.

Bitay Enikő, az EME főtájkára

dr. Csibi Vencel József, az MTA külső tagja

In memoriam Dr. Maros Dezső (1920–2011)

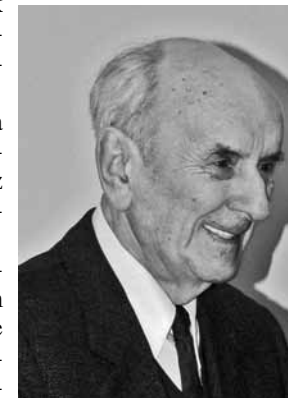
Maros Dezső 1920. szeptember 30-án született Hátszegén. Középiskoláit Petrozsényben végezte (1939), és a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet (1943). A mérnöki képzésen túl matematikai tanulmányokat is folytatott, s ez az érdeklődése későbbi munkásságát is meghatározta – kiegészülve a számítástechnikai ismeretekkel. Pályáját a kolozsvári Dermata Bőr- és Cipőgyárban kezdte üzemmérnökként, s a gyakorlati feladatok gyors, újszerű megoldásával már akkor feltűnt élénk műszaki gondolkodása. Elismerésképpen az üzem főgépészévé nevezték ki.

Az iparral való kapcsolata élete során mindvégig megmaradt, fontosnak tartotta az elméleti eredmények gyakorlati hasznosítását.

Oktatótevékenységét a kolozsvári Műszaki Egyetem magyar tagozatán kezdte 1947-ben, ennek megszüntetése után a Politechnikai In-

tézet (ma Kolozsvári Műszaki Egyetem) tanára lett. Végigjárta az egyetemi ranglétra minden fokozatát (1961-től egyetemi docens, 1966-tól professzor, majd 1986-tól nyugdíjas konzulens professzor lett). A műszaki tudományok terén nyerte el a doktori (1970), majd az akadémiai doktori (1972) címet.

Oktatási tevékenysége során szervező-vezető szerepet is vállalt (1950–1960 között). Nyolc évig a Mechanika Tanszék vezetője, 1951–1953 között a kolozsvári Mechanikai Intézet igazgatója volt, majd 1953-tól 1956-ig a Politechnikai Intézet Mechanika és Technológia Karán töltött be dékáni tisztséget. Oktatásszervezési s fejlesztési törekvései eredményeként jött létre az ő irányítása alatt két laboratórium (Géprajz és Ábrázoló geometria), valamint Mechanizmus), melyek berendezésének terveit saját kezűleg készítette el. Fontosnak tartotta a minőségi oktatást, előadásait kor-

szertű elemekre építette, szemléltető eszközöket (mikromakettek) alkalmazott az elvont kinematikai jelenségek megértéséhez. Ugyanakkor tizenegy, nyomtatásban megjelent kurzust, illetve laboratóriumi segédletet készített.

Az oktatási tevékenységek nem akadályozták a komoly kutatási feladatokban, hiszen egyidejűleg, több mint tíz évig a Román Tudományos Akadémia kolozsvári Számítási Intézetének volt tudományos főkutatója.

Kutatási területe a gépek dinamikája és a fogaskerekek általános kapcsolódáselemele, valamint gyártástechnológiája. Doktori értekezésének témája a kapcsolás általános alaptörvénye, illetve az alkalmazások az elikoidális fogfelületek kinematikai számításánál (1968.). Új tervezési lehetőségeket tárt fel, növelve a fogaskerekek működési biztonságát.

Fő kutatási területe a több szabadságfokú mechanizmusok kinematikája és dinamikája, behatóan foglalkozott a fogaskerekes hajtások elméletével és gyártási technológiájának kérdéseivel. Több módszertani újítás bevezetése fűződik a nevéhez. A kitérő tengelyű csiga hordképének lokalizálására sajátos mátrixos számítási módszert dolgozott ki. A fogaskerékpárok kapcsolódás elméletét vizsgálva sikerrel általánosította a fogfelületek kapcsolódását, s ennek köszönhetően szimulálhatóvá tette a gyártási-összeszerelési paraméterek megváltoztatását.

Kutatási tevékenységének eredményeit több mint száz szaktanulmányban közölte hat nyelven. Hat tanulmánykötetet írt. Összesen 35 megbízásos szerződés, 48 kidolgozott és megvalósított mérnöki terv, tizenegy bejegyzett szabadalom, valamint tizenegy ismeretterjesztő cikk szerzője.

Kiemelkedő munkái: Mechanizmusok kinematikája és dinamikája (1958), Fogaskerekek kinematikája, (1958), Csigahajtások, (1966), Csigahajtások (Bp., 1970), Forgótestek kiegyensúlyozása, (1979), Mechanizmusok (1980.), Rudazatos mechanizmusok kinematikájának numerikus elemzése, (1981), Síkbeli gép-szerkezetek numerikus számítása, (1987).

Tagja volt a Magyar Genius Társaságnak, a Román Műszaki Tudományos Akadémiának, az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaságnak (EMT), az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, s tiszteleti tagja a Romániai Robotika Szövetségnek (ARR). Nemzetközi szervezetek is tagjaként tisztelhetette: Gesellschaft für Angewandte Mathematik und Mechanik, International Federation for the Theory of Machines and Mechanisms (a kolozsvári körzet alapítója és elnöke), Magyar Mérnökök és Építészek Világszövetsége, Societé d'Etudes de l'Industrie de l'Engrenage (Párizs).

Ugyanakkor aktív tagja volt a Műszaki Szemle szerkesztőbizottságának (EMT), illetve a Fialat Műszakiak Tudományos Ülésszak Tudományos Bizottságának is (EME).

Munka Érdemrenddel 1954-ben jutalmazták. 1993-ban a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választotta. Ugyancsak 1993-ban vehette át a Budapesti Műszaki Egyetem, 1999-ben pedig a kolozsvári Műszaki Egyetem díszoklevelét, majd 2001-ben ez utóbbi tanintézmény, valamint a brassói Transilvania Egyetem díszdoktorává avatták. 1999 óta a Román Műszaki Tudományos Akadémia gépészmérnöki tagozatának rendes tagja.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület alapító tagja, 2004-ben a közgyűlés tiszteleti tagja választotta. 2005-ben Kolozsvár

díszpolgára címmel, 2008-ban a Magyar Mérnöki Kamara Gépészeti Tagozatának Botka Imre-díjával tüntették ki. Az EME gr. Mikó Imre Jubileumi éremmel tüntette ki 2009-ben, elismerve tudományos munkásságát.

Maros Dezső professzor a kolozsvári fogaskerék-iskola megalapítója, a Csigahajtások c. könyve ennek alapvető for-

rásdokumentuma, mely magyar és román nyelven is megjelent.

Negyven évig oktatta a mérnökhallgatókat, tizenhárom mérnök-doktort nevelt, akiknek tudást, emberi tartást, mérnöki gondolkodást adott, s a mérnöki feladatok precíz végzésére, a kutatási munka iránti szeretetre s elkötelezettségre biztatta őket.

Emlékét örökké megőrizzük!

Szomorújelentés

A gyászoló család mély fájdalommal tudatja, hogy

Dr. Csiky Vidor

2011. december 22. napján, életének 100. évében elhunyt.

Felejtgetetlen halottunktól 2011. december 29-én vettünk végső búcsút a miskolci Szt. Anna temetőben. Engesztelő gyászmise december 28-án 18 órakor hangzott el a miskolci Szt. Anna templomban.

„Dr. Csiky Vidor Vilmos az erzsébetvárosi Csiky-ágból származott. Édesapja az 1882-ben elhunyt Csiky Vidor, testvére a 2007-ben elhalálozott Csiky Róza volt. Csiky Róza rendszeresen látogatta az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezvényeit, budapesti lakos révén.

Édesapámnak nagy örömet okoztak az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek.

További munkájukra a Jóisten áldását kérve maradtam tisztelettel

Csiki Hajnalka”

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület fájdalommal vette a hírt, hogy közösségünk régi, szeretett tagja,

Tarisznyás Karola

Budapest 2012. január 8-án elhunyt.

Temetéséről később történik intézkedés.

Lapzártakor érkezett a szomorú hír, hogy 87 éves korában 2012. január 20-án, Budapest 2012. január 8-án elhunyt

báró Feilitzsch Róbert, okleveles mérnök

(F. Rudolf és erzsébetvárosi Kabdebo Erzsébet fia), aki kedves feleségével együtt a klubnapok rendszeres résztvevője volt.

Temetéséről később történik intézkedés.

Közösségünk elhunyt tagjainak emlékét kegyelettel megőrizzük!

Örmény-magyar gyermekrovat (58. rész)

Kedves örmény származású magyar gyerekek!

2012-ben is folytatjuk a szép kis történeteket az örmény őseink életéből, amelyekből ti, de szüleitek és nagyszüleitek is megismerhetik a régi történeteket. Ha a történetek végén feltett kérdésekre helyesen válaszoltok, és azt elkülditek címünkre, nyereményben részesültök. Ha még nem tudtok írni, akkor rajzoljátok le a történetet, szüleitek és nagyszüleiteket biztosan segítenek nektek.

Leveleiteket várjuk emailen: ormenyvasarhely@yahoo.com, vagy postán: dr. Puskás Attila, str. Campului, 540175 Tirgu Mures, Románia

LÉGYTE IS A „GYÖKEREK” ÖRMÉNY GYERMEKROVAT NYERTESE 2012-BEN!

Baruir Sevag: „Élünk, élni fogunk és még többen leszünk!”

Az örmények évszázadokon keresztül küzdöttek a túlélésért, néha csendben, máskor erővel, magukra vonva az idegen népek figyelmét. Továbbra is küzdeni fognak, de építő és hasznos módon teszi ezt, mert az örménység egyik tulajdonsága az alapos építő munka. Bárhová is mész a világon, hallani fogod az örmény templomok harangját és látni fogod Meszrop örmény betűit a különféle feliratokon. Találkozol örmény egyesületekkel, izzó értelmes tekintetű fiatal fiúkkal és lányokkal, akik büszkén vallják majd, hogy örmény származásúak.

Fogjunk össze és dolgozzunk testvériesen. Legyünk példaadó és tiszteletudó polgárok azokban az országokban, ahol élünk. Testvériesen érezzünk egyet a szenvedő népekkel. Sohase feledjük azonban, hogy egy nagyon gazdag és régi nép örökösei vagyunk, és ez a gazdagság mindenhová kisugárzik, ahol a hagyományaikhoz hűséges örmény származásúak élnek. Így hozzájárulunk saját hazánk és az emberiség gazdagodásához.

Kérdés: Voltál már olyan helyzetben, hogy mesélned kellett fiúknak, lányoknak örmény származásodról? Mit mondtál nekik, és ők mit mondtak?

Válaszok: Molnár Zsófia, Marosvásárhely Az örmények lelki központját, Ecsmiadzint, Világosító Szent Gergely alapította. A jelenlegi katolikus II. Garegin (Karekin) 1951. augusztus 21-én született, 1970-ben szentelték pappá, 1983-ban püspökké, 1992-ben pátriárkává. Élénk kapcsolatot ápol más vallási vezetőkkel.

A legismertebb mechtarista közösségek Antillasban (Libanon), Jeruzsálemben (Izrael), Velence-Szent Lázár szigetén (Olaszország) és Bécsben (Ausztria) vannak.

Európában Velencéről vált le egy ág, ami Triestben, majd Bécsben telepedett le. Jelenleg újraegyesültek.

Példaképük Remete Szent Antal, céljait Isten dicsérete, nemzetünk szolgálata, a kultúra megőrzése. Jelképei a címerben láthatók: a harang, a lángoló szív, a kalapács és a könyv.

Molnár Zsófia a 2011-ben küldött válaszok alapján a MÖMKE 2012. január 21-én tartott társasvacsorán egy 50 RON értékű utalványt kapott. Gratulálunk neki, és további sok sikert kívánunk a válaszok írásában.

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (két-szer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenhat éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor a NAV által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma:

18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttel kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,

amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Fővárosi Örmény Klub

2012. február 16. (csütörtök), 17 óra

Magyarok Háza, Budapest V., Semmelweis u. 1–3., I. emeleti Bartók terem

Műsor

- Drost-Abgarjan Armenuhi – Bálint Kovács – Martí Tibor: The Catalogue of the Armenian Library in Elisabethopolis (Eger–Leipzig, 2011) Az erzsébetvárosi örmény könyvtár katalógusa – **könyvbemutató**
Bemutatója: **Dr. Bogár Judit** irodalomtörténész, egyetemi adjunktus (Pázmány Péter Katolikus egyetem)
- Örmény irodalmi értékek az erzsébetvárosi örmény könyvtárban – előadó **Dr. Kovács Bálint** (Lipcsei Egyetem)
- Dávid Csaba: Dirán és Júlia c. regényét bemutatja **Benedek Katalin** művésztörténész
Közreműködik: **Kátainé Szilvay Ingrid**
- Barangolás Erdélyben 2012 – **dr. Szarka György** vetítettképes bemutatója

Rendezi: Budapest Főváros IX. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat
Támogatja: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)
(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),
Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.